

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Ústřední orgány moci zákonodárné, výkonné
a vládní Česko-Slovenské republiky, tzv.
Druhé republiky**

Předkládá: Bc. Marie Vodáková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et. Mgr. Vendulka
Valentová, Ph.D.

Plzeň, 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Marie VODÁKOVÁ**
Osobní číslo: **R19M0508P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Ústřední orgány moci zákonodárné, výkonné a vládní Česko-Slovenské republiky, tzv. Druhé republiky**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Úvod

- Historický exkurz do období první ČSR a důvody vzniku Druhé republiky
- Ústavní a stranický systém období Druhé republiky
 - Ústava z roku 1920 a její modifikace v Druhé republice
 - Ústřední orgány moci zákonodárné Druhé republiky a jejich činnost (parlament)
 - Ústřední orgány moci výkonné a vládní (prezident, vláda)
- Postavení Slovenska a Podkarpatské Rusi v ústavním systému Druhé republiky
- Postavení německé menšiny v Druhé republice

Závěr

Resumé

Seznam literatury a pramenů

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

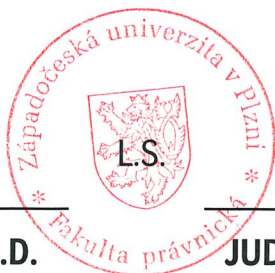
GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 2004, IBN 80-7185-626-6. JIRÁK, Jan, a kol. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. UHLÍŘ, Jan B. *Druhá republika: stát, který nikdo nechtěl*. Historický obzor, 2003, ročník 14, číslo 5-6. ISSN 1210-6097. UHLÍŘ, Jan B. *O co jsme přišli po Mnichovu*. Historický obzor, 1999, ročník 10, číslo 9-10. ISSN 1210-6097. BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém v českých zemích*. 2007 ISBN 978-80-210-4250-6. PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky*. 2022, ISBN 978-80-200-3254-6. SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2016, ISBN 978-80-7380-575-3. KULÍŠEK, Vítězslav. *Politika druhé republiky (1938-1939) aneb první kolaps československé demokracie*. 2020, ISBN 978-80-270-7832-5. PAVLÍČEK, Jaromír. *Československé dějiny a evropská politika ve 20. století*. 2008, ISBN 978-80-858-1965-6.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Ústřední orgány moci zákonodárné, výkonné a vládní Česko-Slovenské republiky, tzv. Druhé republiky“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila veškeré zdroje a prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni dne 29. března 2024

Bc. Marie Vodáková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé diplomové práce, paní JUDr. et. Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za její odborný dohled, přínosné rady a podnětné poznámky, které mi při vypracování této diplomové pomohly.

Obsah

Úvod	7
1. Historický exkurz do období první ČSR a důvody vzniku Druhé republiky ..	9
1.1. Vznik Československa	9
1.2. Recepční norma	10
1.3. Prozatímní ústava	11
1.4. Parlamentní volby – zaměřeno na volby do Poslanecké sněmovny	12
1.5. Prezidentské volby v období první republiky	15
1.6. Mnichovská dohoda	15
2. Ústavní a stranický systém období Druhé republiky	18
2.1. Ústava z roku 1920 a její modifikace v Druhé republice	18
2.1.1. Ústava z roku 1920	18
2.1.2. Modifikace ústavy z roku 1920 v Druhé republice	19
2.1.3. Návrhy na změnu ústavy v letech 1938-1939	22
2.2. Ústřední orgány moci zákonodárné Druhé republiky a jejich činnost (parlament)	24
2.3. Ústřední orgány moci výkonné a vládní (prezident, vláda)	28
2.3.1. Prezident	28
2.3.2. Stranický systém	32
2.3.3. Vláda	35
3. Postavení Slovenska a Podkarpatské Rusi v ústavním systému Druhé republiky	43
3.1. Slovensko	43
3.2. Podkarpatská Rus	48
4. Postavení německé menšiny v druhé republice	53
Závěr	61
Resumé	64
Zdroje	66
Seznam literatury	66
Elektronické zdroje:	67
Zákony a podzákonné právní předpisy	68
Seznam obrázků a tabulek	70
Obrázky	70
Tabulky	70

Úvod

Druhá republika je obdobím, které na časové ose čítá necelých šest měsíců, a to od září roku 1938 do března roku 1939. I přes poměrně krátkou etapu naší historie se však jedná o významnou dobu, v průběhu jejíchž dní docházelo k výrazným změnám, které ovlivnily chod našeho státu na řadu nadcházejících let. Jak je již z názvu patrné, diplomová práce bude věnována změnám především v rámci ústředních orgánů moci zákonodárné, výkonné a vládní.

Tato práce je rozčleněna do čtyř kapitol, kdy první z nich pojednává o historickém vývoji v období tzv. první republiky, a tedy také o samotném založení Československa. Dále je zde znázorněn vývoj moci zákonodárné, výkonné a vládní v tomto období, který je zde umístěn zejména pro srovnání s hlavním předmětem této diplomové práce v dalších kapitolách a zároveň má sloužit jako spojení s událostmi druhé poloviny 30. let. Poslední část této kapitoly je věnována tzv. Mnichovské dohodě a příčinám jejího přijetí.

Druhá kapitola je zaměřena na ústavní a stranický vývoj v období druhé republiky, kdy ústavní vývoj je rozebrán v rámci modifikace Ústavy z roku 1920. Ústavní pořádek byl v období druhé republiky doplněn o několik ústavních zákonů a dalších zákonných právních předpisů, které v mnoha ohledech nekorespondovaly s dosavadní právní úpravou. Právě této problematice je věnována podkapitola s názvem „Ústava z roku 1920 a její modifikace v Druhé republice“. Na tuto kapitolu dále navazuje již rozbor moci zákonodárné, výkonné a vládní, kde se zaměřuji na konkrétní činnost orgánů spadající do této oblasti a vydávání jednotlivých zákonů, nařízení či vyhlášek.

Třetí kapitola pojednává o postavení Slovenska a Podkarpatské Rusi, které sice byli po vzniku Československa součástí tohoto státu, avšak již od samého začátku se zde projevovaly snahy o značnou autonomii. V této části diplomové práce se tedy zaměřím na průběh tohoto procesu v období Druhé republiky.

Poslední kapitolou této práce je kapitola s názvem „Postavení německé menšiny v Druhé republice“. Zde se pokusím rozebrat vztah německé menšiny nejen k dalším menšinám a československému národu, ale také k celému Československu jako takovému.

Hlavním cílem této diplomové práce je přiblížit období Druhé republiky a zároveň rozebrat jednotlivé oblasti dělby moci. Zároveň se pokusím vystihnout nejdůležitější události tohoto období, jejich příčiny, a naopak také následky. V mnoha ohledech se nejspíše budu muset zabývat také situacemi, které se sice staly již v období První republiky, avšak mnoho z nich považuji za důležité právě pro následný vývoj sledovaného období.

1. Historický exkurz do období první ČSR a důvody vzniku

Druhé republiky

Předmětem této úvodní kapitoly je historický exkurz do období první Československé republiky. Z tohoto důvodu je nezbytné definovat, co období první Československé republiky představuje a ve stručnosti charakterizovat, co předcházelo jejímu vzniku.

Na území našeho státu vládl již od roku 1526 rod Habsburků, který se u moci udržel téměř 400 let. Po tuto dobu tedy byly naše země součástí evropské velmoci, s čímž rovněž souvisela ztráta určité míry samostatnosti. Snahy o její navrácení se začaly projevovat především v době národního obrození od konce 18. století a vyvrcholily v průběhu první světové války (1914-1918).

Koncem války na začátku roku 1918 došlo v rámci Rakouska-Uherska a Německa k výraznému zhoršení hospodářské situace, které se bezpochyby dotklo i českých zemí – nedostatek potravin, vojenské vzpoury a četné dělnické stávky. To vše provázelo počátek roku 1918. Slábnoucí moc staleté říše se mimo jiné projevovala používáním zastrášovacích prostředků, které však naopak vedly k vyvolání většího odporu a pouze podněcovaly rostoucí nenávisť proti rakouské vládě a celé monarchii.¹

Vrcholní představitelé československého domácího odboje ustanovili dne 13. července 1918² v Praze Národní výbor československý, jehož primárním účelem byla příprava založení samostatného státu a související právní a organizační činnost. Členy byli například Alois Rašín, Karel Kramář nebo Antonín Švehla. Mezitím ovšem probíhaly snahy o založení československého státu v zahraničí. Mezi nejvýznamnější představitele zahraničního odboje patřili Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik.

1.1. Vznik Československa

Dne 28. října 1918 Národní výbor československý vyhlásil v Praze samostatný československý stát, který vznikl jako jeden z několika nových států z rozpadajícího se Rakouska-Uherska. Prvním prezidentem Československé

¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

² BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-210-4250-6.

republiky se stal vůdce prvního československého zahraničního odboje v průběhu první světové války, Tomáš Garrigue Masaryk.

Právě Masaryk se již předtím značně podílel na vydání Washingtonské deklarace, celým názvem „*Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou*“, ze dne 18. října 1918, ve kterém byly zakotveny zásady nově vznikajícího demokratického státu. Mezi tyto zásady patřilo například odloučení církve od státu, rovnost mužů a žen v sociálním, kulturním, ale také politickém postavení nebo zaručení rovných práv pro menšiny apod.³

Funkci moci zákonodárné a části moci výkonné zastával již zmiňovaný Národní výbor československý, jehož předsedou (a tedy předsedou vlády) byl ustanoven Karel Kramář.

1.2.Recepční norma

Nově vzniklý československý stát nebyl v rámci legislativy dostatečně připraven s ohledem na revoluční dobu a probíhající konec první světové války. Zcela zásadní tedy bylo vytvoření takového legislativního systému, který bude korespondovat s dosavadním právním stavem a zabráni tak případným zmatkům ve společnosti. Nebylo však realizovatelné vytvořit nový právní řád, který by téměř okamžitě zajistil novou ucelenou právní úpravu, která by byla přijatelná pro všechny národnostní skupiny.

Proto byl Národním výborem československým přijat *zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého*, který je dodnes znám jako tzv. *Recepční norma*. Přes svou značnou důležitost může být zářezující, že právě tento zákon obsahoval pouhých pět článků.

Na základě tohoto zákona převzal československý stát právní úpravu platnou na území zaniklého Rakouska-Uherska, a to dle čl. 2 Recepční normy. Současně byl v ustanovení čl. 1 stvrzen Národní výbor československý orgánem moci zákonodárné a výkonné.⁴

³ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, *Washingtonská deklarace, Paříž, 18. října 1918*, mzv.cz, [online], 23.10.2018, [cit. 2023-11-01], dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/verejna_diplomacie/vyroci_2018/rok_1918/washingtonska_deklarace_pariz_18_rijna.html

⁴ Zákon č.11/1918 Sb. z. a n. – Zákon o zřízení samostatného státu československého (již neplatný), čl. 2, [online], dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya>

1.3. Prozatímní ústava

Přijetí Recepční normy neřešilo problém chybějící ústavy. Na přechodnou dobu byla tedy 13. listopadu 1918⁵ přijata tzv. prozatímní ústava jako zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. Prozatímní ústava byla rozdělena do čtyř oddílů: *O národním shromáždění, O prezidentu republiky, Jak se vyhláší rozsudky, O moci výkonné a nařizovací*.⁶

Národní výbor československý byl na základě této ústavy de facto přejmenován na Národní shromáždění (známé také jako Revoluční národní shromáždění), neboť podle § 1 vzniklo Národní shromáždění rozšířením na 256 členů (původně 39 členů, od 30. října 1918 již 234 členů⁷), kteří byli zvoleni stejným způsobem jako původní Národní výbor. Právě Národnímu shromáždění byla svěřena zákonodárná moc.⁸

Výkonnou moc zastávala vláda a parlamentem volený prezident. Pravomoci prezidenta byly překvapivě v rámci této prozatímní ústavy značně omezeny, což po návratu T.G. Masaryka vyvolalo diskuzi o jejich rozšíření. Na základě toho byla Prozatímní ústava v květnu 1919 novelizována a došlo k rozšíření kompetencí prezidenta například o právo veta proti navrženým zákonům.⁹

Tato ústava zdaleka nepředstavovala finální podobu ústavní listiny, čemuž napovídá již její název. První opravdu skutečná ústava samostatného československého státu, která se stala primárním zákonem tzv. první republiky, byla přijata Národním shromážděním dne 29. února 1920 jako zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky¹⁰, známá také jako tzv. *únorová ústava*. Ústava bude podrobně rozebrána v následující kapitole.

⁵ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s.49, ISBN 978-80-210-4250-6.

⁶ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. – Zákon o prozatímní ústavě (již neplatný), § 1 [online], dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mzxfuya&fbclid=IwAR3EnsZQKmKtNkVSouKSkM3X49ksJlnDDbcMays7_OWL3i0kR93f4n13Ki8

⁷ PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988, s. 32

⁸ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. – Zákon o prozatímní ústavě (již neplatný), § 1 [online], dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mzxfuya&fbclid=IwAR3EnsZQKmKtNkVSouKSkM3X49ksJlnDDbcMays7_OWL3i0kR93f4n13Ki8

⁹ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 50, ISBN 978-80-210-4250-6

¹⁰ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. – kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (již neplatný), [online], dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta>

1.4. Parlamentní volby – zaměřeno na volby do Poslanecké sněmovny

Přestože vznik Československé republiky datujeme k 28. října 1918, první parlamentní volby na území Československa se uskutečnily až v dubnu roku 1920, kdy volby do Poslanecké sněmovny se konaly 18. dubna 1920¹¹ a volby do Senátu pak přesně o týden později, tedy 25. dubna 1920¹². Do té doby zasedalo již zmiňované Národní shromáždění. Jedním z důvodů, proč bylo volby možné realizovat až v roce 1920, byla například nestálost státních hranic.

Ani v roce 1920 se však nevolilo na celém území Československa. Volby totiž neproběhly na sporných územích, kde se teprve jednalo o připojení k našemu státu. Mezi tyto oblasti patřilo Vitorazsko, Orava, Spiš, Těšínsko, Valticko a v neposlední řadě také Podkarpatská Rus.¹³

Dolní komora parlamentu (Poslanecká sněmovna) čítala 300 členů, kteří byli voleni na dobu šesti let. Aktivní volební právo měli občané, kteří dosáhli věku 21 let, pasivní volební právo pak bylo od 30 let věku. Důležité je zdůraznit, že obě volební práva připadala poprvé na našem území jak mužům, tak i ženám. Prostřednictvím volebního lístku mohli občané do Poslanecké sněmovny zvolit jednu ze 22 kandidujících stran. Horní komora (Senát) měla oproti komoře dolní jen 150 členů. Ti byli voleni na osm let, kdy aktivním volebním právem disponovali občané až od 26 let a pasivním od 45 let. Do senátních voleb kandidovalo 17 politických stran.¹⁴

Volební právo bylo na rozdíl od dnešní doby také povinností, tudíž každý občan, který disponoval aktivním volebním právem, se musel voleb zúčastnit. Výjimky byly přípustné pouze na základě zákona (například občané starší 70 let).

Tabulka č.1 – výsledky úspěšných stran kandidujících do Poslanecké sněmovny v roce 1920

Názvy politických stran	Počet hlasů	Počet mandátů
Čsl. sociálně demokratická strana dělnická	1 590 284	74
Čsl. strana lidová	699 459	33
Deutsche sozial. – demokr. Arbeiterpartei	689 201	31
Republikánská strana čsl. venkova a Domoviny	602 743	28

¹¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 101, ISBN isbn978-80-86107-47-9.

¹² Tamtéž, s. 101

¹³ *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: [s.n.], 1932., s. 102

¹⁴ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 52-56, ISBN 978-80-210-4250-6

Čsl. strana socialistická	500 455	24
Čsl. národní demokracie	387 426	19
Deutsche Wahlgemeinschaft	328 351	15
Slovenská národní a rolnická strana	241 881	12
Bund der Landwirte	241 723	11
Deutsche christlich – soziale Volkspartei	212 999	10
Čsl. živnostensko – obchodnická str. středostavovská	122 660	6
Deutsch – demokratische Freiheitspartei	105 418	5
Křesťansko – sociální strana maďarsko – německá	139 246	5
Maďarská a německá soc. demokr. strana	108 926	4
Socialistická strana čsl. lidu pracujících	58 572	3
Maďarská strana rolnická	26 464	1

Zdroj: Statistická příručka republiky Československé

Informace týkající se výsledku voleb se u různých zdrojů poměrně lišily. Pro účely této diplomové práce jsem se rozhodla využít výsledky získané ze Statistické příručky Československé, kterou v tomto případě považuji za zdroj nejbližší dané době.

První volby v Československu vyhrála s relativně velkým náskokem Československá sociálně demokratická strana dělnická, která získala 74 mandátů. Přesto se do Poslanecké sněmovny dostalo dalších 15 politických stran, jejichž programy rovněž oslovily své voliče.

Předsedou první vlády se stal Vlastimil Tusar, kterého však o necelé 4 měsíce později nahradil Jan Černý v návaznosti na podanou demisi vlády a vytvoření tzv. úřednické vlády. Tusarova vláda se skládala z koalice tří stran – Československá sociálně demokratická strana dělnická, Republikánská strana československého venkova a Československá strana socialistická. První volební období však přineslo postupně spoustu změn, což se odráželo také na situaci v Poslanecké sněmovně, ve které se v letech 1920–1925 vystřídaly celkem čtyři vlády. K ustálení došlo v roce 1922, kdy byla jmenována vláda, jejímž předsedou se stal Antonín Švehla.

Jak již bylo uvedeno výše, volby neproběhly na celém území Československa. Podkarpatská Rus se však dočkala dodatečných voleb, které na tomto území proběhly dne 16. března 1924.¹⁵

¹⁵ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 56, ISBN 978-80-210-4250-6

Druhé parlamentní volby se konaly 15. listopadu 1925¹⁶ a zaznamenaly rekordní počet kandidujících stran, neboť o místo v Poslanecké sněmovně se ucházelo 29 politických stran. Úspěšné byly volby pro 16 stran, které se dostaly do Poslanecké sněmovny. Nejvyšší počet hlasů od voličů obdržela Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Veliké podpoře se těšila také Komunistická strana Československa, která zaostávala pouze o 0,6 %.¹⁷

Předsedou vlády byl opět jmenován Antonín Švehla, který vykonával tuto funkci již před volbami, a to od roku 1922. Rozmanitost programů politických stran se opět podepsala také na chodu Poslanecké sněmovny, kdy při celkovém počtu 16 stran docházelo v průběhu volebního období ke změnám v rámci složení vlád, a to hned třikrát.

Předposlední parlamentní volby v rámci období první československé republiky se uskutečnily 27. října 1929¹⁸. V rámci těchto voleb došlo k výraznému poklesu počtu politických stran, který se z předešlých 29 snížil na pouhých 19 stran kandidujících do Poslanecké sněmovny. Tyto volby znovu vyhrála Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, která získala dokonce 14,97 %.

Poslední prvorepublikové parlamentní volby se konaly 19. května 1935¹⁹ a překvapivým vítězem těchto voleb se stala Sudetoněmecká strana (SdP) se ziskem 15,18 % a 44 mandáty v Poslanecké sněmovně.²⁰ Její vítězství bylo překvapením, neboť se ještě před volbami spekulovalo o zákazu její účasti ve volbách. Rozhodnutím tehdejšího prezidenta T.G. Masaryka zůstala tato strana zachována. Ten odkazoval především na demokratické uspořádání Československa, na jehož základě mají mít všechny politické strany možnost svobodného uplatnění.²¹ Výsledek voleb odrážel společenskou situaci nejen u nás, ale i v celé Evropě. V sousedním Německu byl od roku 1933 u moci Adolf Hitler, s jehož politickým smýšlením sympatizovala také německá menšina žijící na území Československa

¹⁶ BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987., s. 399

¹⁷ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 56, ISBN 978-80-210-4250-6

¹⁸ BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987., s. 399

¹⁹ Tamtéž, s. 409

²⁰ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 56, ISBN 978-80-210-4250-6

²¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Knihovna Společnosti Edvarda Beneše. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 200, ISBN 978-80-86107-47-9

zejména v oblasti Sudet. I přes vítězství radikální SdP ve volbách vládu opět sestavila Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu společně s dalšími šesti stranami. Vzhledem k vysokému počtu mandátů SdP však tato opoziční strana měla významný vliv na směr československé politické scény.

1.5. Prezidentské volby v období první republiky

Prvním prezidentem Československa byl Národním shromážděním zvolen T.G. Masaryk dne 14. listopadu 1918.²² Volební období pro funkci prezidenta republiky bylo stanoveno na sedm let, kdy tuto funkci mohla stejná osoba zastávat maximálně ve dvou po sobě jdoucích volebních obdobích. Pro T.G. Masaryka však byla přijata výjimka možného opakovaného zvolení na základě zprávy ústavního výboru k projednávané ústavě. Na základě této výjimky byl T.G. Masaryk zvolen prezidentem čtyřikrát po sobě, a to v letech 1918, 1920, 1927 a 1934.²³

Dne 14. prosince 1935 abdikoval T.G. Masaryk na post prezidenta republiky a doporučil za svého nástupce Edvarda Beneše. Ten byl následně zvolen 18. prosince 1935 a v pozici prezidenta zůstal až do konce tzv. první republiky.²⁴

1.6. Mnichovská dohoda

Příčiny uzavření Mnichovské dohody lze rozdělit do dvou hlavních skupin, a to na příčiny vnitrostátní a mezinárodní. Hlavní příčiny uzavření Mnichovské dohody lze vnímat již prakticky od konce První světové války, která skončila uzavřením tzv. Versailleské mírové smlouvy. Tato smlouva znamenala pro poražené Německo řadu sankcí a negativních důsledků (např. redukce ozbrojených sil, ztráta kolonií, povinnost platit vysoké válečné finanční náhrady vítězným stranám). Zejména v průběhu 30. let pak tyto skutečnosti přivedly k moci radikální nacionalistickou stranu NSDAP, která slibovala výrazné zlepšení postavení Německa v rámci Evropy srovnatelné s předválečným obdobím.

Dalším důvodem uzavření Mnichovské dohody byla tzv. politika Appeasementu, která byla reakcí zejména Velké Británie a Francie na německou expanzivní

²² BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987., s. 387

²³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 63, ISBN 978-80-210-4250-6

²⁴ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 201, ISBN 978-80-86107-47-9

politiku. Appeasement spočíval v uspokojení německých nároků za každou cenu za účelem vyhnutí se vypuknutí válečnému stavu.

Hlavním představitelem vnitrostátních snah o územní a politické změny byla strana SdP tvořená převážně příslušníky německé menšiny žijící na území Československa v čele s Konradem Henleinem (odtud i známá přezdívka „Henleinovci“). Po parlamentních volbách v roce 1935 tato strana značně zahýbala politickým děním u nás. Jejím programem bylo mimo jiné dosažení autonomie Sudet (pohraniční oblasti Československa obývané převážně německým obyvatelstvem) a jejich připojení k Německé říši nebo otevřené vyznávání nacistické ideologie. Tento osmibodový program byl konkretizován v rámci manifestačního sjezdu SdP v Karlových Varech v dubnu roku 1938.²⁵

Po vzoru německé radikálně pravicové politické strany NSDAP, v jejímž čele stál Adolf Hitler, SdP vyvolávala tyto nacionalistické snahy a napětí ve společnosti prostřednictvím různých akcí a demonstrací (např. tzv. Henleinovy pochody). Jejich cílem bylo poukázat na údajné utlačování německé menšiny v Československu a potřebu tuto nepříznivou situaci řešit. Problém eskaloval až do bodu, kdy sudetští Němci začali mít pocit ohrožení a jediné východisko viděli v připojení Sudet k Německé říši.

SdP dále bojkotovala činnost Parlamentu za účelem politické nestability například neúčastí na zasedáních Parlamentu nebo provokativními výstupy na jeho půdě. V rámci některých jednání pak navíc kladli často téměř nereálné požadavky týkající se například zvýšené autonomie pro Sudety.

Celá situace vyvrcholila po Hitlerově projevu v Norimberku, ve kterém podpořil německou menšinu v Československu tím, že již nadále nebude tolerovat její utlačování ze strany československé vlády. V reakci na tento projev vypukla řada násilných povstání ze strany příznivců SdP, kteří v noci z 12. na 13. září 1938 obsadili některá města a vesnice v pohraničí. V souvislosti s tím zahynulo 12 Čechů a 61 jich bylo zraněno. Tuto vzpouru však československá vláda ještě zvládla potlačit za pomoci armády. Dne 17. září 1938 pak byla oficiálně ze strany

²⁵ CÍLEK, Roman. *Jak šly dny, měsíce a roky: čas předmnichovský, Mnichov, druhá republika, protektorát*. Řitka: Čas, 2018. Český čas, s. 9, ISBN 978-80-7475-231-5.

československé vlády strana SdP zakázána. Argumentací byla její nelegálnost a velezrádná činnost.²⁶

Mezitím však byla hra rozehrána i na celoevropské úrovni. V období mezi 19. a 22. zářím 1938 se totiž hned 2x sešel německý kancléř Adolf Hitler a britský premiér Neville Chamberlain, aby projednali otázky související s československým územím obývaným převážně německým obyvatelstvem. Ze strany britského premiéra byl dokonce vznesen požadavek na vydání pohraničních oblastí z alespoň 50 % obývaných Němci Německé říši. Dle předběžného vládního prohlášení z 21. září 1938 byla československá vláda připravena s tímto požadavkem souhlasit. Značný odpor však projevila veřejnost, a tak podala vláda v následujících dnech demisi.²⁷

Dne 23. září 1938²⁸ vyhlásil prezident Edvard Beneš mobilizaci československé armády. Ta ovšem nikdy nedostala i přes své odhodlání příležitost zakročit, neboť dne 29. září 1938²⁹ došlo v Mnichově ze strany Německa (Adolf Hitler), Itálie (Benito Mussolini), Velké Británie (Neville Chamberlain) a Francie (Edouard Daladier) k podepsání tzv. Mnichovské dohody, která znamenala povinnost Československa postoupit území Sudet Německé říši. Naproti tomu se Německo zavázalo k ukončení svých expanzivních snah. Tento krok plně potvrzoval již zmiňovanou politiku Appeasementu a byl jejím vyústěním.

Následujícího dne byla československá vláda donucena k akceptování Mnichovské dohody a k odvolání mobilizované armády. Sudety tak byly postoupeny Německé říši a území Československa se pod nátlakem zmenšilo rovněž o strategická vojenská místa. Uzavřením Mnichovské dohody navíc skončilo období tzv. První republiky, na které plynule navázalo období tzv. Druhé republiky.

²⁶CÍLEK, Roman. *Jak šly dny, měsíce a roky: čas předmnichovský, Mnichov, druhá republika, protektorát*. Řitka: Čas, 2018. Český čas, s. 17-18, ISBN 978-80-7475-231-5

²⁷ Tamtéž, s. 19

²⁸ BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987., s. 416

²⁹ Tamtéž, s. 417

2. Ústavní a stranický systém období Druhé republiky

2.1. Ústava z roku 1920 a její modifikace v Druhé republice

2.1.1. Ústava z roku 1920

Ústava byla přijata dne 29. února 1920 jako zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., *kterým se uvozuje listina Československé republiky* a také dále známá jako tzv. „Únorová ústava“. Byla členěna do šesti hlav: Všeobecná ustanovení; Moc zákonodárná. Složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven; Moc vládní a výkonná; Moc soudcovská; Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské; Ochrana menšin národních, náboženských a rasových.³⁰

Mezi hlavní tvůrce textu ústavní listiny patřil zejména prof. Jiří Hoetzel, který vycházel mj. z koncepce ústavy USA, Švýcarska nebo Rakouska.³¹ V následující části bude rozebrána ústavní listina s podrobným zaměřením zejména na jednotlivá ustanovení, která mají souvislost s předmětem této diplomové práce.

Úvodní Hlava I Ústavy zakotvila některé základní ústavní principy, na jejichž základě měla fungovat nejen samotná ústavní listina ale i celá Československá republika. V § 2 bylo zakotveno, že československý stát je z pohledu státního zřízení republikou, v jejímž čele stojí volený prezident. Nezbytností bylo rovněž vymezit území, na němž se nový stát rozkládá (a na němž tedy bude i platná předmětná ústavní listina); zde zákonodárce vycházel z koncepce dané na základě tzv. Versailleské mírové konference, podle které bylo k historickému území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska připojena také tzv. Podkarpatská Rus dle mezinárodní smlouvy podepsané dne 10. září 1919 v Saint Germain-en-Laye.³²

Hlava II Ústavy se zabývá mocí zákonodárnou a hlava III mocí výkonnou a vládní. V podrobnostech jsou jim věnovány následující kapitoly 2.2. a 2.3. této diplomové práce.

³⁰ Ústavní zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n., (již neplatný), [online], dostupné z: https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta&fbclid=IwAR3O1gSeAx-IgRm8iEikMfhQ2ySceLjZkYryp-w_nmSQEVOQE1k_V87_zqs

³¹ SCHELLE, Karel; BEŇA, Jozef a TAUCHEN, Jaromír. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa*. Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 53, ISBN 978-80-7418-330-0

³² Ústavní zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n., (již neplatný), [online], dostupné z: https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta&fbclid=IwAR3O1gSeAx-IgRm8iEikMfhQ2ySceLjZkYryp-w_nmSQEVOQE1k_V87_zqs

Hlava IV obsahuje ustanovení o moci soudní s tím, že Ústava nezahrnuje příliš podrobný popis o struktuře a hierarchii jednotlivých soudů – jen odkazuje na příslušný zákon. Naproti tomu však Ústava přímo zřizuje Nejvyšší soud, jehož působnost vymezuje pro celé československé území. V samotné preambuli ustanovuje i soud Ústavní, jenž se skládá ze sedmi členů (dva soudci Nejvyššího správního soudu, dva soudci Nejvyššího soudu a dva členi spolu s předsedou mají být voleni prezidentem republiky). Ústava zakotvuje některé zásadní procesní zásady jako např. ústnost, veřejnost, zásadu obžalovací v trestním řízení.

Poslední dvě hlavy obsahují určitý katalog základních lidských práv a svobod (rovnost pohlaví, osobní svoboda, soukromé vlastnictví, právo domovní, svoboda tisku, právo spolčovací, právo petiční, listovní tajemství, svoboda vyznání), ale rovněž i některé povinnosti (branná povinnost). Speciální úpravu v této souvislosti pak obsahuje hlava VI, která se zabývá právy národnostních, náboženských a rasových menšin. Zákonodárce zde zřejmě správně usoudil, že se jedná o choulostivou otázku. V § 128 byla zakotvena rovnost všech státních občanů Československa bez ohledu na jejich rasu, jazyk či náboženství. Tato úprava rovněž předcházela vzniku specifického právního odvětví (tzv. jazykové právo). Z poměrně krátkého výčtu základních práv a svobod jednotlivých menšin za zmínku stojí např. právo na veřejné vyučování v řeči příslušné menšiny tam, kde *jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého*. Zákonodárce ovšem dodává, že současně na těchto školách může být určena československá řeč povinným školním předmětem.³³

2.1.2. Modifikace ústavy z roku 1920 v Druhé republice

Tzv. Únorová ústava se stala v období Druhé republiky nominalistickou, což znamená, že Ústava nepozbyla své platnosti, ale zároveň se k jejím ustanovením mnohdy nepřihlíželo. Od samého začátku nebyla v mnoha ohledech naplňována a po uzavření Mnichovské dohody se tato skutečnost výrazně prohloubila. Již jejím podepsáním došlo k porušení § 3 Ústavy, na jehož základě bylo zakotveno, že hranice lze změnit pouze na základě ústavního zákona přijatého Národním

³³ Ústavní zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n., (již neplatný), [online], dostupné z: https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta&fbclid=IwAR3O1gSeAx-IgRm8iEikMfhQ2ySceLjZkYryp-w_nmSQEVOQE1k_V87_zqs

shromážděním ve smyslu ustanovení § 42 Ústavy.³⁴ Mnichovská dohoda tuto zásadní podmínku pro změnu hranic nesplnila a ani splnit nemohla.

Dalším příkladem rozporu mezi ústavní listinou a realitou v období Druhé republiky byla volba nového prezidenta po abdikaci Edvarda Beneše, k níž došlo 5. října 1938³⁵ v reakci na Mnichovskou dohodu. I na takovou situaci byla Ústava připravena, neboť dle § 59 v případě úmrtí prezidenta nebo vzdání se funkce ve volebním období muselo být svoláno Národní shromáždění za účelem volby nové hlavy státu nejpozději do 14 dnů. Národní shromáždění se ovšem sešlo za účelem volby prezidenta až 30. listopadu 1938, tedy po 56 dnech.³⁶

I v období Druhé republiky docházelo k přijímání nových ústavních zákonů, a to například ústavního zákona č. 299/1938 Sb. z. a n., *o autonomii Slovenskej krajiny*, který byl předložen Národnímu shromáždění k projednání 15. listopadu 1938. Tímto návrhem slovenských poslanců byla sledována snaha o zvýšení nezávislosti Slovenska a de facto o zrovnoprávnění českého a slovenského politického života. Dle tohoto návrhu měla být zákonodárná moc na území Slovenska vykonávána prostřednictvím Sněmu Slovenské země, do kterého měly první volby proběhnout do dvou měsíců od vyhlášení zákona. Vládu Slovenské země měl jmenovat prezident republiky. Současně tento návrh počítal s tím, že působnost Národního shromáždění pro celé území Československa bude omezena na vyjmenované oblasti, např. Ústavní listina, národní obrana, věci celní a daňové apod. (§ 4 ústavního zákona). Specifická úprava se zabývala mimo jiné změnou hranic Česko – Slovenské republiky. V případě, že se předpokládaná změna hranic měla dotknout hranic slovenské země, musela být odsouhlasena alespoň dvoutřetinovou většinou poslanců Sněmu Slovenské země. Podobná situace nastala také v oblasti Podkarpatské Rusi.³⁷

³⁴ Ústavní zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n., (již neplatný), [online], dostupné z: https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta&fbclid=IwAR3O1gSeAx-IgRm8iEikMfhQ2ySceLjZkYryp-w_nmSQEVOQE1k_V87_zqs

³⁵ Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 6.10.1938, 46(502**, ranní vydání), s. [1]. ISSN 1802-6265. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9814e1cf-9241-49b7-a755-2195a6ebdc61>

³⁶ HEIMANN, Mary. *Československo: stát, který zklamal*. [Havlíčkův Brod]: Petrkov, 2020, s. 100, ISBN 978-80-87595-86-2

³⁷ SCHELLE, Karel; BEŇA, Jozef a TAUCHEN, Jaromír. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa*. Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 402-405, ISBN 978-80-7418-330-0

Na půdě Národního shromáždění poté došlo k přijetí ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ke změnám Ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko – Slovenské a o mimořádné moci nařizovací*, který nabyl účinnosti 17. prosince 1938. Na základě čl. II získala vláda na dva roky od účinnosti tohoto ústavního zákona pravomoc vydávat namísto zákonných předpisů nařízení vlády, která měla totožnou právní sílu. Dále došlo ke zmocnění prezidenta dle čl. I vydávat na jednohlasný návrh vlády dekrety s mocí ústavního zákona, pokud by to bylo nezbytné s ohledem na nové poměry.³⁸

Dne 27. ledna 1939 bylo ústřední vládou přijato nařízení č. 14/1939 Sb. z. a n., *jímž se doplňují předpisy o pobytu cizinců, pokud jsou emigranty*.³⁹ Toto nařízení navazovalo na situaci Židů a jiných národnostních menšin žijících na našem území i přes to, že v rámci tohoto nařízení nebyli Židé konkrétně označeni. S ohledem na tehdejší stav bylo však zřejmé, že právě proti Židům bylo toto nařízení směřováno. Podle § 1 cizinci (tj. osoby bez česko-slovenského státního občanství nebo osoby ukrývající se na našem území) museli opustit republiku na příkaz příslušného zemského úřadu ve stanovené lhůtě, která nesměla být kratší než 1 měsíc a obvykle nikoliv delší než 6 měsíců. Zajímavou zmínkou může být skutečnost, že národnostní hledisko bylo zjišťováno dle národnosti uvedené při sčítání lidu v roce 1930. Při nedodržení příkazu mohla být naplněna skutková podstata přestupku se sankcí pokuty až do výše 100.000 K či vězení do 6 měsíců (§ 2 vládního nařízení).⁴⁰

Již před samotným vydáním tohoto nařízení byli Židé hojně vyřazováni z veřejného, kulturního i běžného života se zaměřením především na osoby z vyšších vrstev, neboť ti dostali zákaz výkonu některých profesí, mezi které patřili například lékaři, právníci, novináři či obchodníci. Mnoho z nich však nepřišlo pouze o práci, ale také o střechu nad hlavou, s čímž souviselo zřizování

³⁸ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko – Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadovacej, (již neplatný), [online], dostupné z: https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mztgawta&groupIndex=1&rowIndex=0&fbclid=IwAR1fx94MpORhhuf00evkEiVOJ7aBUiQhMZdHe_UHJ_LLpu7RR5r0n-S4CuE

³⁹ Vládní nařízení č. 14/1939, *jímž se doplňují předpisy o pobytu cizinců, pokud jsou emigranty*, (již neplatný), [online], dostupné z: https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7550&Section=1&IdPara=1&ParaC=2&fbclid=IwAR2EA_gB6UZJYyJOA7pgaS2jLXK OCCB3_Qc9sBkGwI7kAND-z0NUQWMO6mk

⁴⁰ HEIMANN, Mary. *Československo: stát, který zklamal*. [Havlíčkův Brod]: Petrkov, 2020, s. 100, ISBN 978-80-87595-86-2

uprchlických táborů. Na rozdíl od běžných uprchlických táborů cílem těchto nebylo začleňování lidí do společenského života, ale vystěhování do zahraničí.⁴¹

Mezi menšiny dále řadíme například cikány, jimiž se však zákonná úprava zabývala již ve 20. letech, kdy byl vydán zákon č. 11/1927 Sb. z. a n., *o potulných cikánech a osobách po cikánsku žijících*, který reagoval na sociální problémy spojené s touto menšinou. Dne 2. března 1939, pouhých pár dní před vznikem Protektorátu Čechy a Morava, a tedy v samotném závěru tzv. Druhé republiky, došlo k vydání vládního nařízení č. 72/1939 Sb. z. a n., o kárných pracovních táborech, které byly zřízeny za účelem výchovy a trestání například práce se štitíci muži starších 18 let věku.⁴²

2.1.3. Návrhy na změnu ústavy v letech 1938-1939

V návaznosti na četnost porušování Ústavy a vydávání zákonů či nařízení, které byly značně v rozporu s ní, přicházely návrhy na přijetí ústavy nové. Podle návrhu z října roku 1938, jehož obsah se objevil i v Národních listech, měla nová ústava počítat se změnami v kompetenci prezidenta republiky, který měl mít právo veta a nouzové nařizovací právo. Zároveň neupravovala žádná další omezení prezidentských pravomocí. Volba prezidenta náležela stále Národnímu shromáždění i přes to, že se již hovořilo o volbě přímé, jejíž předlohou měl být americký volební systém.⁴³

Vrcholným představitelem státu byla podle tohoto návrhu vláda, která měla být sestavena z předsedy vlády a jeho náměstka, třech společných ministrů – zahraničí, národní obrany a financí, osmi ministrů pro správu záležitostí oblasti českomoravské, pěti ministrů pro správu Slovenska a třech ministrů pro správu Podkarpatské Rusi.⁴⁴

Ke změnám mělo dojít i v rámci moci zákonodárné, kdy každá ze zemí měla mít užší zákonodárný sbor, vedle kterého měl dále figurovat společný sbor

⁴¹ POJAR, Miloš; SOUKUPOVÁ, Blanka a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007], s. 17-50. ISBN 978-80-86889-52-8

⁴² SCHUSTER Michal (Institut Tereziánské iniciativy), Okupace a převzetí německých zákonů a nařízení, [online], 11.11.2020, [cit. 2024-01-02] dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/pronasledovani-romu-po-vzniku-protektoratu/okupace-a-prevzeti-nemeckych-zakonu-a-narizeni/>

⁴³ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 23.10.1938, 78(291), s.1, ISSN 1214-1240, [online], Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:646dbbbd-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

⁴⁴ HEIMANN, Mary. *Československo: stát, který zklamal*. [Havlíčkův Brod]: Petrkov, 2020, s. 100, ISBN 978-80-87595-86-2

zákonodárný. S ohledem na snížení počtu obyvatel, kdy v roce 1930 v Československu žilo více než 14,5 milionu osob⁴⁵ a v období druhé republiky byl tento počet v souvislosti se změnou hranic snížen asi na 10-11 milionů, mělo dojít také ke zúžení počtu členů Ústředního Národního shromáždění ze 300 na 200. Poměr zástupců sborů jednotlivých zemí měl vypadat následovně: 140 ze zemí českých, 50 ze Slovenska a 10 z Podkarpatské Rusi. Dále se v návrhu počítalo také s vytvořením druhé komory parlamentu (senátu), která měla čítat pouze 24 členů (8 členů pro každou ze třech dílů republik).⁴⁶

Předložené návrhy však byly ještě v říjnu roku 1938 odmítnuty ze strany předsedy slovenské autonomní vlády, Jozefa Tisa, podle kterého neobsahovaly dostatečnou úpravu pro zakotvení předpokládané autonomie jednotlivých částí republiky, na základě čehož požadoval označení státního útvaru za federaci.⁴⁷

K předložení dalšího návrhu došlo dne 11. prosince 1938 ze strany ústavního právníka Zdeňka Pešky, který byl výrazně inspirován již existující Ústavou z roku 1920 se zapojením zakotvení autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Návrh ústavy byl v tomto návrhu rozdělen do čtyř hlav. Zákonodárnou mocí mělo disponovat Národní shromáždění s celostátní působností, které tvořilo 150 členů. Na základě přenesené působnosti měly fungovat zemské sněmy v rámci jednotlivých zemí, které se zabývaly řešením místních záležitostí. Zcela novou institucí měl být Státní soud vytvořený pro řešení případných žalob proti prezidentu republiky nebo členům vlády. Státní zřízení bylo podle tohoto návrhu koncipováno jako federace složená ze tří autonomních území: země Česko-moravská, země Slovenská a Podkarpatská Rus. Tento návrh byl však dne 1. ledna 1939 odložen a ani později nikdy nevstoupil v platnost.⁴⁸

⁴⁵ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930, Díl I: Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání.* Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 28., [online], Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:f7df9360-8925-11e8-ad64-005056825209>

⁴⁶ HEIMANN, Mary. *Československo: stát, který zklamal.* [Havlíčkův Brod]: Petrkov, 2020, s. 100, ISBN 978-80-87595-86-2

⁴⁷ SCHELLE, Karel; BEŇA, Jozef a TAUCHEN, Jaromír. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa.* Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 417 ISBN, 978-80-7418-330-0

⁴⁸ SCHELLE, Karel; BEŇA, Jozef a TAUCHEN, Jaromír. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa.* Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 419, ISBN 978-80-7418-330-0

2.2. Ústřední orgány moci zákonodárné Druhé republiky a jejich činnost (parlament)

Zákonodárná neboli legislativní pravomoc náležela podle Ústavy z roku 1920 Národnímu shromáždění, které bylo tvořeno dvěma komorami – Poslaneckou sněmovnou a Senátem. Tato podoba Národního shromáždění byla zakotvena v hlavě druhé tohoto dokumentu, avšak o existenci dvou komor parlamentu byly vedeny rozsáhlé diskuse ústavního výboru i společnosti. Objevovaly se časté připomínky toho, že vůle lidu by měla být jednotná, a tudíž by nemělo docházet k rozdělování zákonodárné moci na dvě části. Zároveň se však jako pozitivní jevila možnost jakési vzájemné kontroly a zakročení při případném pochybení jedné z komor. Po pečlivém uvážení a srovnání všech kladů a záporů byl nakonec ustaven druhý zákonodárný sbor, jehož složení a pravomoc upravoval zákon č. 124/1920 Sb. z. a n., *o složení a pravomoci senátu*.⁴⁹ Smyslem dvoukomorovosti Národního shromáždění měla být rovnost a nezávislost obou komor.

Moci zákonodárné byla věnována hlava II Ústavy. Důležité je zmínit, že ačkoliv si jednotlivé komory měly být rovné, úprava jejich složení, voleb a některých činností byla zcela odlišná. Poslanecká sněmovna měla 300 členů volených na šestileté volební období s tím, že oproti dnešní právní úpravě občané dosahovali aktivního volebního práva až ve věku 30 let (zatímco dnes již ve věku 21 let). Senát měl poloviční počet členů (150) volených na 8 let. I zde byla hranice volitelnosti podmíněna dosažením vyššího věku než dnes (nejméně 45. roku věku). Zajímavá je rovněž skutečnost, že zatímco dnes disponuje pasivním volebním právem (tedy právem volit) každý občan ČR, který dosáhl 18 let věku, podle tehdejší úpravy mohl volit poslance Národního shromáždění jedině občan starší 26 let věku a senátora jedině občan starší 30 let věku. Paradoxně tak bylo stanoveno dvojí pojetí pasivního volebního práva na úrovni dvou nejvýznamnějších ústředních orgánů. V dalších ustanoveních Hlavy II se zákonodárce zaměřil na podrobnosti o průběhu jednání obou parlamentních komor a způsobu přijímání příslušných zákonných předpisů. Pro obě části moci zákonodárné byla vydána podrobnější právní úprava, která se zabývala jednotlivými právy a povinnostmi zvolených zástupců a systémem chodu jednotlivých jednání. Těmito zákony byly – zákon č. 123/1920 Sb. z. a n., *kterým se vydává zákon o volení do poslanecké sněmovny*, již výše zmíněný zákon č.

⁴⁹ Zákon č. 124/1920 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsqgwa>

124/1920 Sb. z. a n., *o složení a pravomoci senátu, zákon, zákon č. 325/1920 Sb. z. a n., o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění, zákon č. 326/1920 Sb. z. a n., o jednacím řádu senátu Národního shromáždění.*

Po dobu osmnácti let to bylo jediné právě Národní shromáždění, jehož rozhodnutím mohl být měněn či doplňován právní řád Československé republiky a přijímány nové ústavní či jiné zákony. Jak již bylo avizováno v předešlé kapitole, období tzv. Druhé republiky bylo v mnoha ohledech týkajících se politického a právního života zcela odlišné a specifické. K výrazným změnám a zásahům docházelo také v rámci orgánů nejen moci zákonodárné, které znamenaly značné zásahy do dělby moci.

Přijetím ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ke změnám Ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko – Slovenské a o mimořádné moci nařizovací*, který poskytoval vládě pravomoc vydávat nařízení o síle zákona a dále prezidentovi vydávat na návrh vlády dekrety, došlo k zásadnímu omezení a změně postavení Národního shromáždění. Tento ústavní zákon byl přijat v rámci zasedání 15. prosince 1938 Národním shromážděním, které bylo navíc zasedáním posledním.⁵⁰

Fungování Národního shromáždění bylo značně ovlivněno výše uvedeným zákonem a projevilo se i v rámci vnitřního uspořádání. Do popředí se dostaly již existující parlamentní komise a výbory obou komor parlamentu, které nabyly na svém významu právě v období Druhé republiky. Takové výbory mohly být zřízeny za předpokladu návrhu vlády nebo návrhu nejméně 21 poslanců či 11 senátorů. Vznikající výbor mohl být navíc prohlášen za permanentní, což mělo vliv především na pokračování jeho funkce po rozpuštění obou komor. Mezi zvláštní pravomoci výborů patřila možnost vyžádání účasti ministra či znalce na schůzi výboru nebo také svědka ve věci veřejné za účelem jeho výslechu. Křivá výpověď svědka měla stejné trestněprávní následky jako před orgánem soudu. Výsledkem činnosti výboru měla být odůvodněná zpráva, kterou tzv. zpravodaj přednesl příslušné komoře.⁵¹

⁵⁰ *Historie parlamentarismu a české ústavnosti*, Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, [online] [cit. 2024-20-02], dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>

⁵¹ Zákon č. 325/1920 Sb. z. a n., o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění (již neplatný), , [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzsguwtg> a zákon č. 326/1920 Sb. z. a n. o jednacím řádu Senátu Národního shromáždění (již neplatný), , [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzsgywti>

Jednalo se zejména například o tzv. *Stálý výbor* nebo *parlamentní úsporný a kontrolní výbor*, který byl dne 15. prosince 1938 zřízen zákonem č. 327/1938 Sb. z. a n. s účinností od 16. prosince 1938. Jeho činnost spočívala dle § 1 v působení a kontrole úspornosti ve správě a hospodaření státu. Přijetí zákona ovšem nemělo zásadní dopad na činnost původní komise a přineslo prakticky jen přejmenování z komise na výbor. Dle tohoto zákona byl složen z devíti členů a jejich náhradníků, kdy šest z nich bylo voleno Poslaneckou sněmovnou a tři voleni Senátem, přičemž povinností Poslanecké sněmovny bylo, aby jeden člen byl poslancem z území Slovenska a jeden z území Podkarpatské Rusi. V tomto případě se jednalo právě o již zmiňovaný permanentní typ výboru.⁵²

Nejvýznamnějším se stal Stálý výbor, který byl zakotven již v tzv. Únorové ústavě z roku 1920. Skládal se z 24 členů volených pouze na jeden rok (16 poslanců a 8 senátorů). Dle ustanovení § 54 Ústavy tento výbor rozhodoval o nezbytných záležitostech v situacích, kdy nezasedala ani jedna z komor Národního shromáždění, byla rozpuštěna nebo po uplynutí volebního období až do první schůze nové komory. Jeden z takových stavů následoval po 15. září 1938, kdy československý prezident Edvard Beneš ukončil zasedání obou komor parlamentu. Přesně v tuto chvíli zahájil svou činnost právě Stálý výbor ve smyslu § 54 Ústavy, jehož první schůze se odehrála pouhé čtyři dny poté, tedy 19. září. Již v rámci tohoto jednání došlo k přijetí vyhlášky o tzv. stanném právu v rámci 16 okresů⁵³, na jejichž území se projevovalo značné napětí a nepokoje. Stanné právo znamenalo zpřísnění mnoha trestů a trestního řízení jako celku. Jeho přijetím mělo dojít k zastrašení výtržníků a uklidnění napjaté společenské situace.⁵⁴

Jak již bylo nastíněno, činnost parlamentu Československé republiky nelze považovat v období Druhé republiky za příliš významnou. V této souvislosti docházelo velice rychle k již zmiňovanému omezování jednotlivých pravomocí a postupnému zániku. Dne 27. října 1938 dokonce Stálý výbor rozhodl o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění přijetím opatření č. 253/1938 Sb.

⁵² Zákon č. 327/1938 o zřízení parlamentního úsporného a kontrolního výboru (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzsg4wta>

⁵³ *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 20.09.1938, 33(221), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:0a3966f0-6624-11e8-828b-005056825209>

⁵⁴ DVOŘÁČEK Petr, ŠMEJKALOVÁ Olga, *Vážení pánové! Jak je vám známo, doba je přechodná...*, Ústav pro studium totalitních režimů, [online] [cit. 2024-20-02], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/pamet-a-dejiny-1-2019/>

z. a n.⁵⁵, a to například na základě národnosti odlišné od české či slovenské. Poklesu důležitosti Národního shromáždění odpovídá skutečnost, že mandáty těchto poslanců či senátorů nebyly následně nahrazeny. Počet členů jednotlivých komor tedy klesl o 69 v případě Poslanecké sněmovny a o 33 v Senátu. Na toto opatření navazovala činnost mandátového senátu Nejvyššího správního soudu, který dále zrušil mandáty pěti poslanců a tří senátorů z užhorodského volebního kraje a všech poslanců rozpuštěné Komunistické stran Československé (25 poslanců a 14 senátorů).⁵⁶

Další významné opatření Stálého výboru bylo ze dne 10. listopadu 1938 č. 275/1938 Sb. z. a n., *o směru dopravy po veřejných silnicích a veřejných cestách*, kterým došlo k zavedení pravostranného směru jízdy na pozemních komunikacích.⁵⁷

Jedním z posledních zákonů přijatým Národním shromážděním byl ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., *o autonomii Slovenskej krajiny* dne 22. listopadu 1938. Definitivním omezením funkce Národního shromáždění pak bylo přijetí již zmiňovaného ústavního zákona 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko – Slovenskej a o mimoriadnej moci nariad'ovacej*, kterým získala vláda pravomoc vydávat nařízení se silou zákona a prezident pravomoc vydávat dekrety taktéž rovné zákonu. Poslední zasedání Národního shromáždění proběhlo dne 16. prosince 1938.⁵⁸ Tímto tak byl dokončen pozvolný proces snižování vlivu parlamentu a postup k autoritářství Československa. K formálnímu zrušení Národního shromáždění došlo až v druhé polovině března roku 1939 prezidentem Emilem Háchou v souvislosti s obavami z oficiálního schválení zřízení Protektorátu Čechy a Morava.⁵⁹

⁵⁵ Opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n., o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrvgmwta>

⁵⁶ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 63, ISBN 978-80-200-3254-6

⁵⁷ Opatření Stálého výboru č. 275/1938 Sb. z. a n., *o směru dopravy po veřejných silnicích a veřejných cestách*, (již neplatné), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrxguwta>

⁵⁸ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 92, ISBN 978-80-200-3254-6

⁵⁹ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 98, ISBN 80-86898-50-4.

2.3. Ústřední orgány moci výkonné a vládní (prezident, vláda)

I přes to, že byla Československá republika na základě právního řádu považována za republiku parlamentní, v průběhu Druhé republiky tomuto zřízení rozdělení zákonodárné moci zdaleka neodpovídalo, neboť na základě výše zmíněných zákonů byla značná část pravomocí delegována na moc výkonnou a vládní, tedy prezidenta a vládu.

2.3.1. Prezident

Prvním prezidentem v období Druhé republiky byl Edvard Beneš, ačkoliv svou funkci v úřadu zastával pouhých pět dnů. Již 3. října 1938 byl vznesen požadavek generálů československé armády na Benešovu abdikaci, neboť zejména právě nejvyšší vojenští hodnostáři s akceptací mnichovského diktátu rázně nesouhlasili. Tito generálové požadovali vzdání se prezidentského úřadu s tím, že v opačném případě bude Beneš z postu vojensky sesazen. Tento pokus o vojenský puč však nakonec nikdy neproběhl. Velice krátce poté abdikoval Edvard Beneš na post prezidenta republiky sám (5. října 1938) a ukončil tak své působení, které trvalo od 18. prosince 1935. Ještě v poslední den před abdikací však stihl stvrdit novou vládu jmenovanou 4. října 1938 a poté zaslal dopis předsedovi vlády, jímž se vzdal funkce prezidenta. Po tomto formálním projevu promluvil k národu rozhlasem a svou řečí oznámil veřejnosti, že abdikaci nepovažuje za svůj osobní únik před odpovědností za vzniklou situaci. Nedlouho poté Edvard Beneš opustil území Československa a přesunul se do zahraničního exilu.⁶⁰

Tento krok Edvarda Beneše ještě přiosřil již tak napjatou situaci, ve které se Československá republika nacházela. V souladu s ustanovením § 59 Ústavy mělo být v případě vzdání se prezidenta své funkce svoláno nejpozději do 14 dnů od tohoto projevu vůle Národní shromáždění za účelem volby nové hlavy státu. Otázkou případných kandidátů se zabývali zejména členové vlády, její předseda generál Jan Syrový a vedoucí představitelé parlamentních stran. Složitě vyjednávání nakonec vedlo k nedodržení ústavním zákonem stanovené lhůty. V rámci jednání o budoucím prezidentu republiky se parlamentní strany shodovaly na názoru, že novou hlavou státu by neměla být osoba z řad aktivních politiků. V úvahu přicházeli například prezidenti Nejvyššího správního soudu, Nejvyššího soudu a Nejvyššího kontrolního úřadu. Teprve až na schůzi Strany národní jednoty

⁶⁰ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 38, ISBN 978-80-200-3254-6.

konané dne 22. listopadu 1938⁶¹ bylo rozhodnuto o kandidatuře dosavadního prezidenta Nejvyššího správního soudu, JUDr. Emila Háchy.

Emil Hácha se narodil v roce 1872 v Trhových Svinech. Po studiu na právnické fakultě byl nejprve zaměstnán v rámci zemského výboru království českého. V letech 1916-1918 působil jako dvorní rada u Nejvyššího soudu. Po vzniku Československé republiky se stal soudcem Nejvyššího správního soudu a již v roce 1925 byl jmenován prezidentem Nejvyššího správního soudu. V této funkci setrval až do listopadu 1938. O své možné kandidatuře byl Emil Hácha informován v rámci debaty s Rudolfem Beranem (předsedou Strany národní jednoty), kdy jeho jméno bylo napříč politickým spektrem jedinou možnou shodou pro všechny parlamentní strany. Ve prospěch jeho volby zcela jistě hrál i fakt, že byl přijatelným kandidátem také pro Německo a představitele slovenské politiky. I přes počáteční obavy se nakonec rozhodl zapojit do procesu volby nové hlavy státu, s čímž souvisela potřeba okamžitého vzdání se postu prezidenta Nejvyššího správního soudu. Na základě ustanovení § 10 odst. 12 zákona č. 164/1937 Sb. z. a n.,⁶² *o nejvyšším správním soudě*, totiž platilo, že funkce prvního a druhého prezidenta NSS je neslučitelná s funkcí člena Národního shromáždění a zároveň podmínkou pro volbu prezidenta Československé republiky byla dle § 56 odst. 2 Ústavy volitelnost do poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Tato zjevná překážka musela být bezpodmínečně a v co nejkratší době odstraněna, neboť by Emil Hácha nemohl být platně zvolen prezidentem republiky. Na základě těchto skutečností se Hácha vzdal doposud vykonávané funkce a požádal o tzv. penzionování. Po již zmíněném rozhodnutí o jeho kandidatuře ze dne 22. listopadu 1938 tak již bylo zapotřebí pouze formálních kroků – volby prezidenta a složení slibu. K tomu došlo dne 30. listopadu 1938 v budově pražského Rudolfiny. Národní shromáždění se usneslo na jeho volbě 272 hlasy z 312 přítomných členů obou komor.⁶³ Ihned po volbě složil Emil Hácha prezidentský slib ve smyslu § 65 Ústavy. Téhož dne podal tehdejší předseda vlády generál Jan Syrový demisi do rukou již nově zvoleného prezidenta.

⁶¹ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 94, ISBN 80-7185-626-6.

⁶² Zákon č. 164/1937 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudě, (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm3v6mjwgqwt&fbclid=IwAR01SxCLVfoT8zVU5xHf1XiW302PO3GGQPxWXeNuaWRIqCy9CoUozJd6xas>

⁶³ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 01.12.1938, 33(283), s. [1]. ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:459c4360-5973-11e8-87e4-5ef3fc9ae867>

Hácha prakticky obratem pověřil sestavením nové vlády předsedu Strany národní jednoty, Rudolfa Berana.⁶⁴ Již dne 1. prosince 1928 Hácha jmenoval vládu Rudolfa Berana. Podrobněji bude tato skutečnost rozebrána v následující podkapitole.

Již krátce po převzetí úřadu prezidenta republiky vyhlásil Hácha 2. prosince 1938 amnestii osobám odsouzeným pro politické trestné činy, které byly spáchány před 7. říjnem 1938. V případě zločinů v této oblasti byly prominuty jen takové, jejichž prominutí by nebylo v rozporu s ochranou bezpečnosti a obrany státu. Rozhodnutím této skutečnosti byl pověřen příslušný ministr spravedlnosti ve spolupráci s ministrem vnitra a ministrem národní obrany. Zároveň měla být zastavena již zahájená jednání u občanských trestních soudů či u státních zastupitelstev. Mezi politické trestné činy pařily například – urážka prezidenta republiky, nedovolené ozbrojování, šíření nepravdivých zpráv, ohrožování obrany republiky, nedovolené najímání vojska, ničení, poškozování a porušování věcných prostředků, uprchnutí před odvodem a vojenskou službou a další.⁶⁵

Dne 24. prosince 1938 přednesl Emil Hácha svůj první vánoční projev, ve kterém vyzval všechny občany k jednotě a připomněl, že i přes nelehké období našich dějin mají občané Československé republiky ještě stále svůj vlastní stát, o který před pouhými dvaceti lety usilovaly. Na závěr vyzval všechny občany k pracovitosti a soudržnosti v trvající krizi.⁶⁶ Po novém roce jmenoval dne 20. ledna 1939 třetí slovenskou autonomní vládu v čele s Jozefem Tisem. Působení této vlády však nemělo dlouhého trvání, neboť již 9. března 1939 prezident Emil Hácha vládu Jozefa Tisa odvolal. V důsledku této události započala okamžitá jednání o sestavení nové slovenské vlády, jejichž výsledkem bylo 11. března 1939 jmenování vlády nové v čele s Karolem Sidorem.⁶⁷

Dne 14. března 1939 odjel Emil Hácha odpoledním vlakem z Prahy do Berlína, kam byl vyžádán k říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi těsně po vyhlášení slovenské samostatnosti. Součástí delegace byl mimo jiné i ministr zahraničí František

⁶⁴ HUTAŘOVÁ, Ivana. *Povolání otce: prezident republiky: osudy dětí našich prezidentů*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 55, ISBN 80-7229-043-6.

⁶⁵ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 03.12.1938, 33(285), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:45225870-5973-11e8-afe6-005056825209>

⁶⁶ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 25.12.1938, 33(304), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2bba2250-5973-11e8-983f-005056827e51>

⁶⁷ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 109-130, ISBN 978-80-200-3254-6.

Chvalkovský. Ještě téhož večera byl Hácha informován, že německá armáda již měla zahájit okupaci československého území. Hitler současně požadoval od Háchy podpis písemného potvrzení, že československá armáda nebude klást sebemenší odpor. Tento požadavek byl spjat s nekompromisní výhrůžkou, že v opačném případě bude obratem zahájeno letecké bombardování Prahy. V návaznosti na to Hácha telefonicky kontaktoval předsedu vlády Rudolfa Berana, který rovněž pod tíhou výhrůžek a nelehkého okamžiku akceptoval Hitlerovy podmínky. Dokument, který nesl podpisy Emila Háchy a Františka Chvalkovského, zavazoval Česko – Slovensko (hovoříme však jen o Česku, neboť v poledne téhož dne Slovensko vyhlásilo vlastní stát) k následujícímu plnění:

- 1. Ozbrojené síly a policejní oddíly zůstanou v kasárnách a složí zbraně;*
- 2. Bude vydán zákaz startu pro všechna vojenská, dopravní a soukromá letadla;*
- 3. Protiletadlová děla a kulometry budou vytaženy z palebních postavení a odklizeny do kasáren;*
- 4. Na letištích a jejich zařízeních se nebudou provádět žádné změny;*
- 5. Nenastane žádné narušení veřejného života, bude zajištěna další práce všech úřadů, zvláště železnic a pošty;*
- 6. Nedojde k narušení hospodářského života a bude zajištěna činnost bank, obchodu a průmyslu;*
- 7. Ve veřejných projevech, v tisku, v divadle, v rozhlase bude zachována plná zdrženlivost.* ⁶⁸

Spolu s tímto dokumentem bylo dále sepsáno prohlášení o tom, že prezident Emil Hácha vkládá osud svého národa do rukou říšského kancléře Adolfa Hitlera, který toto přijímá a současně zaručuje českému národu autonomii a vlastní svébytnost. K tomuto prohlášení připojil svůj podpis kromě Háchy dále Chvalkovský, Hitler a von Ribbentrop.⁶⁹

Následujícího dne (15. března 1939) tak bylo území Československa obsazeno německou armádou. Ihned po návratu Emila Háchy z berlínské schůze bylo svoláno mimořádné zasedání vlády, kterého se účastnili oba aktéři zmiňovaného jednání. Oba se snažili přiblížit události posledních dní a mimo jiné konstatovali, že

⁶⁸ PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998, s. 127-128, ISBN 80-85809-88-5.

⁶⁹ Tamtéž, s. 127-128

podepsané dokumenty byly nezbytné k zajištění bezpečnosti a zabránění tragickým následkům souvisejícím s možným bombardováním Prahy. Zároveň se domnívali, že aktuální situace je pouze dočasná a věřili v dodržení dohody s Adolfem Hitlerem o samosprávě české země a slibované rozsáhlé autonomii. Dne 15. března 1939 do Prahy dorazil i samotný Adolf Hitler. Ten pronesl vyjádření směřované k německému obyvatelstvu. Mimo jiné v něm uvedl, že území Čech a Moravy náleželo historicky k německé říši. Zároveň zdůraznil, že v posledních dnech nabylo v rámci tohoto prostoru na intenzitě násilí proti německé menšině. Právě na základě těchto skutečností bylo Německo nuceno přistoupit k výše zmíněnému kroku obsazení tohoto území. Následujícího dne 16. března 1939 došlo k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.⁷⁰

Emil Hácha setrval ve funkci prezidenta republiky i v celém válečném období Protektorátu Čechy a Morava a až krátce po konci druhé světové války byl dne 13. května 1945 zatčen. To se značně projevilo na jeho již dlouhodobě zhoršeném zdravotním stavu, neboť po šesti týdnech věznění zemřel v pankrácké vězeňské nemocnici dne 27. června 1945.⁷¹

2.3.2. Stranický systém

Stranický vývoj v období druhé republiky lze považovat za naprosto diametrálně odlišný od stranického vývoje období první republiky. Zatímco první republika se téměř po celou dobu svého trvání potýkala s různorodostí politických názorů a směrů, vrcholní političtí představitelé druhé republiky si uvědomovali, že zřejmě právě v této roztržitosti politického spektra lze hledat jeden z podstatných důvodů selhání celé československé zahraniční politiky. Z pohledu stranického vývoje lze druhou republiku definovat zejména snahou o zjednodušení politického systému, který měl mít ve svém středu úzkou skupinu, jejímž primárním zájmem bude zájem československých občanů. Zřejmě hlavním aspektem byl rozšířený názor, že bude snazší bojovat za Československo, které bude názorově jednotné (resp. co možná nejjednotnější).

Bezprostředně po uzavření Mnichovské dohody začala probíhat na půdě jednotlivých politických stran vášnivá debata o jejich další organizační a ideové

⁷⁰ PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998, s. 128. ISBN 80-85809-88-5.

⁷¹ HUTAŘOVÁ, Ivana. *Povolání otce: prezident republiky: osudy dětí našich prezidentů*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 55, ISBN 80-7229-043-6.

podobě. Většina stran si uvědomovala vážnost situace, kdy se začaly dále stupňovat některé extremistické a autoritářské tendence.

Předsednictva politických stran se již v prvních dnech po Mnichovu zabývala zejména otázkou slučování se s jinými stranami, kdy převládajícím názorem bylo jisté zjednodušení politického systému za účelem překonání roztržičnosti politického spektra, které definovalo období první republiky. Za zmínku stojí např. návrh na vznik „jednotné národní strany práce“ z 14. října 1938, která měla sloučit převážně levicové politické strany národních socialistů, sociálních demokratů, lidovců a komunistů. Zůstalo však jen u tohoto návrhu, který byl spíše zoufalým pokusem Komunistické strany Československa, neboť právě její ideologie byla v zásadním rozporu s nacismem, a bylo tedy zřejmé, že brzy dojde ke zrušení této strany (ke kterému došlo nakonec již dne 20. října 1938).

Dne 22. října 1938 vydal redaktor Halík v tisku *Venkov* článek s titulem *Jdeme k zjednodušení politických poměrů – Obrisy velké národní strany*. V článku se zabýval dalším osudem československého politického a stranického života, konkrétně pojednával o zrušení politických stran (které dle jeho slov selhaly) a jako řešení navrhoval vytvoření nové autoritativní demokracie, která nebude závislá na roztržičnosti politického spektra. Halík na tyto úvahy navázal o den později s tím, že hlavním představitelem této nové demokracie má být agrární strana.⁷²

Stoupající snahy o sjednocení politického a stranického života druhé Československé republiky pokračovaly svoláním schůze šesti politických stran tvořících základ poslední vládní koalice (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, Čs. strana národně socialistická, Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská, strana Národního sjednocení, Čs. strana lidová v Čechách, Národní liga) na den 27. října 1938. Jednalo se převážně o pravicové politické strany. Výsledkem bylo jednotné prohlášení, které po soustředění politických sil v jednotnou sílu, která bude především hájit zájmy a hranice okleštěného československého státu.⁷³

⁷² *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 22.10.1938, 33(249), s. 1, ISSN 1805-0905,[online], Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:576d7630-5974-11e8-afe6-005056825209>

⁷³ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 55, ISBN 80-7185-626-6.

Toto jednotné stanovisko ovšem postupovalo poměrně složitým procesem uvnitř jednotlivých stran, neboť ne každé vedení se shodovalo v názoru, jak postupovat a jakým způsobem se zapojit do spuštěného procesu přeměny. Již 12. listopadu 1938 proběhla další schůze na půdě Poslanecké sněmovny, během níž byl definován záměr k vytvoření společné Strany národní jednoty. O tři dny později se začalo pracovat na znění programových bodů a prohlášení Strany národní jednoty (SNJ). Tento text byl poprvé v písemné podobě zveřejněn v tisku dne 18. listopadu 1938 pod názvem „*Národe český!*“.⁷⁴

Mezi základní teze SNJ, jejímž předsedou se stal Rudolf Beran, patřil nacionalismus, budování nového státu s obrozením národního života, a to vše na principech autoritativní demokracie. Prohlášení výslovně nesouhlasilo s dosavadním koaličním vládním systémem (což je logické vzhledem k tomu, že se SNJ ustavilo za současného rozpuštění šesti parlamentních stran). Prohlášení se dále zabývalo mj. hospodářskou, vzdělávací a společenskou situací. Reakcí ostatních politických stran, které nestály u zrodu SNJ, bylo následné jednání o možnosti sjednocení stran opačného politického spektra, které se v tuto chvíli stavěly do role jisté opozice již vzniklé SNJ.⁷⁵

Po zákazu činnosti Komunistické strany Československa zůstala hlavní část levicových politických sil v rukou Československé sociálně demokratické strany dělnické (sociální demokracie). Ústřední výkonný výbor ČSDSD pověřil již 25. října 1938 předsedu strany Antonína Hampla jednáním vedoucím k vytvoření nového stranického útvaru. Mezi předsedy obou předních stran došlo v následujících týdnech k uzavření neformální „opoziční dohody“, jež na jednu stranu zajišťovala existenci opozice v podobě levicové ČSDSD, která však byla vládě překvapivě velice nakloněna. Svým způsobem lze konstatovat, že dosavadní politické rozepře a neshody mezi pravicí a levicí šly stranou a zcela primárním zájmem byl zájem celospolečenský, lépe řečeno československý.⁷⁶

Součástí opoziční dohody bylo, že prakticky zavedený bipartismus nepovede k totalitnímu zřízení. Dne 28. října 1938 vyšlo v tisku „*Právo lidu*“ prohlášení o

⁷⁴ Venkov: *orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 18.11.1938, 33(272), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c5c07410-5975-11e8-9d1d-5ef3fc9bb22f>

⁷⁵ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 61, ISBN 80-7185-626-6.

⁷⁶ Tamtéž, s. 61

nezbytnosti vytvoření „*Národní strany pracujících lidu*“, která vznikla na levé straně politického spektra pod záštitou dosavadní ČSDSD. Národní strana práce, jak byla později přejmenována, tak byla pokračovatelem ČSDSD v čele s jejím předsedou Antonínem Hamplem a tvořila opozici vládnoucí strany SNJ. K této nové Národní straně práce se kromě ČSDSD přihlásila již jen část národně socialistické strany.⁷⁷

Ustavující sjezd Národní strany práce se uskutečnil 11. prosince 1938. Na sjezdu bylo přijato programové prohlášení, jehož hlavním prvkem bylo hájení právního demokratického řádu. Za zmínku stojí také fakt, že pouze strana sociální demokracie zřejmě brala úmysl nastolit nový politický systém natolik vážně, že dne 18. prosince 1938 formálně ukončila svou činnost řádným likvidačním sjezdem, zatímco žádná z jiných politických stran SNJ ani Národní strany práce k tomuto radikálnímu definitivnímu kroku nikdy za období druhé republiky nepřistoupila (sice formálně tyto strany svou činnost nepraktikovaly, avšak bylo zřejmé, že nechávají prostor k případnému obnovení).⁷⁸

2.3.3. Vláda

Postavení vlády bylo značně posíleno již několikrát zmíněným zmocňovacím zákonem č. 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko – Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení*. Ten umožňoval vládě vydávat nařízení o síle zákona. Tato nařízení se nevztahovala na změnu ústavní listiny a zároveň všechna tato nařízení vyžadovala podpis prezidenta republiky.⁷⁹

Jak již bylo zmíněno, první vládu v období Druhé republiky stihl jmenovat ještě prezident Edvard Beneš, a to den před oznámením své abdikace 4. října 1938. Předsedou vlády byl jmenován opět generál Jan Syrový, který byl zároveň pověřen

⁷⁷ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 61, ISBN 80-7185-626-6.

⁷⁸ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 95, ISBN 978-80-210-4250-6

⁷⁹ Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko – Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení*, (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mztgawta>

vedením ministerstva národní obrany, dalšími ministry byli například – František Chvalkovský (ministr zahraničí) nebo Jan Černý (ministr vnitra).⁸⁰

První druhorepubliková vláda byla pověřena zejména následujícím úkoly: po abdikaci prezidenta Beneše na jeho úřad připravit řádnou volbu nové hlavy státu a dále zajistit zrovnoprávnění slovenského území a území Podkarpatské Rusi prostřednictvím přiznání výraznější autonomie těmto zemím. Vzhledem ke skutečnosti, že pouhý den po jmenování této vlády se prezident Beneš vzdal prezidentského úřadu, vykonávala vláda generála Syrového až do volby nového prezidenta ústavní funkce s tímto úřadem spojené.⁸¹

Tato vláda se rovněž musela potýkat s maďarskými expanzivními úmysly. Již v období první republiky bylo všeobecně známo, že Maďaři nebyli spokojeni s tzv. poválečným rozdělením Evropy, kdy hranice maďarského státu byly určeny na základě tzv. Trianonské mírové smlouvy ze 4. června 1920. Tyto tendence nabraly po uzavření Mnichovské dohody na intenzitě. Československá vláda oznámila již začátkem října 1938, že je připravena hranice s Maďarskem řešit. Mezi stranami ovšem nepanovala shoda v tomto řešení, a proto obě vlády podaly dne 29. října 1938 žádost, aby vyřešení sporu o hranice bylo rozhodnuto Německem a Itálií na základě rozhodčího řízení ve Vídni. Tzv. první vídeňská arbitráž proběhla dne 2. listopadu 1938, kdy byl rovněž vydán rozhodčí výrok. Je zajímavé, že původně součástí jednání byli i ministři zahraničí obou zemí, ale vydání rozhodnutí proběhlo až po jejich odjezdu, tedy velmi podobně, jako v případě uzavření Mnichovské dohody. Výsledek arbitráže byl pro československou vládu zdrcující, neboť na jeho základě došlo k povinnosti odstoupit další území, konkrétně se jednalo o přibližně 10.390 km²⁸² na území Slovenska a přibližně 1.523 km²⁸³ na území Podkarpatské Rusi, ve prospěch Maďarska. Z pohledu počtu obyvatel se jednalo zhruba o 443.000⁸⁴ osob. ⁸⁵Zajímavé je porovnání z denního tisku, v němž bylo poukázáno

⁸⁰ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 05.10.1938, 33(234), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:1afdd760-5971-11e8-9d1d-5ef3fc9bb22f>

⁸¹ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 35 ISBN 978-80-200-3254-6.

⁸² GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 153, ISBN 80-7185-626-6.

⁸³ Tamtéž, s. 154

⁸⁴ Tamtéž, s. 153-154

⁸⁵ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 03.11.1938, 33(259), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:ca6da870-5975-11e8-983f-005056827e51>

na skutečnost, že zatímco na základě zmíněné Trianonské mírové smlouvy bylo na území Slovenska nuceno žít stěží 6 % maďarského obyvatelstva, po vídeňské arbitráži však zcela neúměrně mělo naproti tomu na území Maďarska bydlet až 20 % příslušníků slovenské menšiny.⁸⁶

Obrázek č. 1 - Znázornění území odstoupeného Maďarsku

Zdroj: Ústav paměti národa Slovenska

K další činnosti vlády generála Syrového stojí za zmínku vydání nařízení vlády dne 4. listopadu 1938 č. 269/1938 Sb. z. a n., *o organizaci některých ministerstev*, kterým došlo ke zrušení některých ministerstev (pro sjednocení zákonů a organizaci správy, železnic, pošt a telegrafů, veřejného zdraví a tělesné výchovy, sociální péče). Naopak byla zřízena dvě nová ministerstva, a to dopravy a sociální a zdravotní správy.⁸⁷

Dále bylo přijato vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n., *jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky*, který byl podle tohoto nařízení zřízen při ministerstvu sociální péče. Je však zajímavé, že toto nařízení bylo přijato dne 11. listopadu, tedy až poté, co bylo ministerstvo sociální péče výše zmíněným nařízením č. 269/1938 Sb. z. a n. zrušeno. V textu nové vyhlášky je ale výslovně uveden pojem „ministerstvo sociální péče“, nikoliv nově zřízené ministerstvo sociální a zdravotní správy.⁸⁸

⁸⁶ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 04.11.1938, 33(260), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c8652e40-5975-11e8-b415-5ef3fc9bb22f>

⁸⁷ Vládní nařízení č. 269/1938 Sb. z. a n., *o organizaci některých ministerstev*, (již neplatné), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrwhewta>

⁸⁸ Vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n., *jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky*, (již neplatné), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrzgiwta>

Podstatným výsledkem činnosti této vlády bylo také vládní nařízení č. 301/1938 Sb. z. a n., *kterým se provádí smlouva ze dne 20. listopadu 1938 mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce*. Tato smlouva byla ve Sbírce zákonů vyhlášena pod č. 300/1938 Sb. z. a n. Podle této smlouvy bylo zejména stanoveno, že všichni občané mající bydliště ke dni 10. října 1938 v jakékoliv obci, jež se stala součástí Německé říše, nabývají německé státní příslušnosti (zároveň ztrácí česko-slovenské státní občanství), a to za současného splnění některé z podmínek uvedených v § 1 písm. a) až d) této smlouvy (např. pokud se tyto osoby zároveň narodily před 1. lednem 1910 na území připojeném k Německé říši nebo pozbyly německé státní příslušnosti dnem 10. ledna 1920 apod.). Pro případ osob, které sice dle § 1 nabyly německé státní příslušnosti, avšak nebyly německé národnosti (tzn. kterýkoliv Čech narozený před 1. lednem 1910 v oblasti Sudet), byla stanovena možnost tzv. opce (volby) česko-slovenského státního občanství ve lhůtě do 29. března 1939. Příslušným orgánem k využití institutu uvedené opce bylo ministerstvo vnitra v Praze, respektive česko-slovenský zastupitelský úřad v zahraničí. Stejně tak bylo stanoveno ve shodné lhůtě pro Němce, kteří se stali česko-slovenskými státními občany.⁸⁹

Vládní nařízení č. 301/1938 Sb. z. a n. se zabývalo zejména otázkou stanovení domovského práva pro osoby, které se sice staly česko-slovenskými státními občany, ale nedisponovaly právem domovským. Domovské právo mělo být přiřazeno podle pořadí uvedeného v § 2 vládního nařízení. Primárním hlediskem bylo místo, kde měla příslušná osoba naposledy toto právo (respektive dle domovského práva rodičů či prarodičů), teprve až poté mohla být osobě přiřazena domovská příslušnost dle aktuálního bydliště (respektive dle bydliště rodičů či prarodičů). Nebylo-li možné určit domovskou příslušnost dle výše uvedeného postupu, došlo k určení dle místa nemovitého majetku osoby. Pokud byla osoba nemajetná, určilo domovskou příslušnost ministerstvo vnitra dle své vlastní úvahy.⁹⁰

⁸⁹ Smlouva mezi Česko – Slovenskou republikou a Německou říší *o otázkách státního občanství a opce*, (již neplatná), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzqgawta>

⁹⁰ Vládní nařízení č. 301/1938 Sb. z. a n., *kterým se provádí smlouva ze dne 20. listopadu 1938 mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce*, (již neplatné), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzqgawta>

Činnost vlády generála Syrového byla ukončena podáním demise do rukou nově zvoleného prezidenta Emila Háchy dne 30. listopadu 1938.

Ještě téhož dne pověřila nově zvolená hlava státu sestavením nové vlády pozdějšího předsedu vlády Rudolfa Berana. Ten hned následujícího dne předložil návrh nové vlády zpět prezidentu republiky, který jej ihned přijal a dne 1. prosince 1938 novou vládu jmenoval. Takto bleskový postup byl oproti dřívějšímu průběhu zcela nezvyklý. Pohotová byla také reakce druhé druharepublikové vlády, která ještě téhož dne ve velmi pozdních hodinách zahájila svou první schůzi, jejíž program spočíval v zabezpečení státu a stabilizaci česko-slovenského národa. V této tematice se nesl i prvotní rozhlasový projev Rudolfa Berana, který byl překvapivě značně optimističtější než události posledních týdnů. Zaměřil se především na utužování zahraničních vztahů, kde vyzval ke spolupráci s pohraničními sousedy. Ukončení pohraničních sporů s Polskem a Maďarskem vnímal jako možný krok ke zlepšení kooperace.⁹¹

Dne 6. prosince 1938⁹² došlo touto vládou ke zřízení Ústřední tiskové dozorcí služby, kdy její úředníci měli zajišťovat potřebnou cenzuru periodického tisku. Všichni vydavatelé měli povinnost v rámci svého sídla vyhradit jednu samostatnou místnost pro cenzurního pracovníka, která musela být vybavena telefonem. Snad v souvislosti s tím bylo dne 12. prosince 1938 vydáno vládní nařízení č. 317/1938 Sb. z. a n., které mělo dočasně po dobu tří měsíců omezit zaručená práva a svobody podle ustanovení § 113 ústavní listiny. Mezi ně patřila právě svoboda tisku nebo například právo spolčovací či shromažďovací.⁹³

Následujícího dne 13. prosince 1938 prezentoval tehdejší předseda vlády Rudolf Beran programové prohlášení před Poslaneckou sněmovnou Národního shromáždění, které se neslo v podobném duchu jako jeho prvotní rozhlasový projev. Opět zmínil ztrátu hranic a přes to potřebnou spolupráci s okolními státy. Řeč došla i na samotné Německo, které mělo s okleštěním hranic co do činění, a přesto Beran vyzýval k obnovení přátelského poměru. Dotknul se také židovské otázky, kdy

⁹¹ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 04.12.1938, 33(286), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:f1956870-5970-11e8-87e4-5ef3fc9ae867>

⁹² PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s. 90, ISBN 978-80-200-3254-6.

⁹³ Vládní nařízení č. 317/1938 Sb. z. a n., *kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu*, (již neplatné), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzrg4wta>

vybízel k vlídnému zacházení s židovskou komunitou, která má pozitivní vztah k česko-slovenskému státu a je na našem území dlouhodobě usazena. S opačným přístupem se však vyjádřil k cizím přistěhovalcům, jejichž trvalé setrvání na našem území nechťela vláda s ohledem na hospodářskou nestabilitu podporovat. Tento výrok se setkal s rekcí ze strany Německa, kdy například strana SdP označila některá vládní nařízení za šikanózní vůči německé menšině a požadovala jejich zrušení.⁹⁴

Dalším významným vládním nařízením bylo nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n., o *politických stranách*, které v podstatě prohloubilo omezení shromažďování v politických stranách ze zmíněného nařízení č. 317/1938 Sb. z. a n. Na základě nově vydaného nařízení mohly být nové politické strany zakládány pouze na základě povolení česko-slovenské vlády. Žádost o zvláštní povolení mělo být předkládáno ministerstvu vnitra přípravným výborem dané strany, který musel čítat alespoň 50 členů. Vláda také měla právo rozpustit politickou stranu, pokud činnost takové strany ohrožovala veřejný zájem s tím, že majetek rozpuštěné strany bude zlikvidován a zbytek připadne státu. Dne 27. prosince 1938 na základě tohoto nařízení byla rozpuštěna Komunistická strana Československa a mandáty jejich poslanců a senátorů s okamžitou platností zanikly. Toto nařízení platilo pouze na území Čech, Moravy a Slezska.⁹⁵

Dne 13. ledna 1939 přijala vláda nařízení č. 4/1939 Sb. z. a n., kterým bylo doplněno původní nařízení o politických stranách. Hlavní částí této novelizace byla změna místní působnosti tohoto nařízení. Ta byla rozšířena i na oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi.⁹⁶

Koncem ledna vláda přistoupila k dalším krokům, kdy nejprve během svého zasedání rozhodla o zákazu výkonu činnosti Židů ve státní službě a následujícího dne dokonce vláda povolila působení NSDAP na našem území. Toto povolení

⁹⁴ Vláda České republiky, www.uv.gov.cz, *Historie minulých vlád – Rudolf Beran, programové prohlášení*, dostupné z: <https://uv.gov.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1938-1939-csr/rudolf-beran/prehled-ministru-24619/>

⁹⁵ Vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n., *o politických stranách*, (již neplatné), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzvguwta>

⁹⁶ Vládní nařízení č. 4/1939 Sb. z. a n., *kterým se mění a doplňuje vládní nařízení ze dne 23. prosince 1938, č. 355 Sb. z. a n., o politických stranách*, (již neplatné), [online], dostupný z: <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/003-1939.pdf>

v sobě zahrnovalo například dovoz denního německého tisku či umožnění prodeje Hitlerova literárního díla „Mein Kampf“.⁹⁷

Dne 3. února 1939 vydala vláda vyhlášku č. 28/1939 Sb., *o ukončení stavu branné pohotovosti státu*. Tímto aktem byla ke dni 28. února 1939 skončena branná pohotovost státu, která trvala od 23. září 1938.⁹⁸

Dále bylo dne 24. února přijato vládní nařízení č. 39/1939 Sb. z. a n., *kterým se příslušníci německé národnosti vyjímají z branné povinnosti*. Nařízení kromě účinků do budoucna pamatovalo i na osoby německé národnosti, které již byly součástí branné moci Česko-Slovenska – tyto osoby byly s okamžitou platností propuštěny. Rozhodná pro zjištění národnosti příslušného vojáka byla národnost uvedená během posledního sčítání lidu nebo jiný objektivní znak (školní vzdělání).⁹⁹

Vláda rovněž na začátku března 1939 vydala nařízení týkající se kárných pracovních táborů. Toto nařízení již bylo rozebráno v předešlých kapitolách. Vláda Rudolfa Berana měla bezpochyby významný vliv i na události tzv. březnových dnů, během nichž došlo k definitivnímu zániku Česko-Slovenska. Vláda měla zřejmě již od 12. března 1939 informaci od vysokého zpravodajského důstojníka Moravce, že se v německých plánech pohybuje okupace Česko-Slovenska v nejbližších dnech. Vláda ovšem na základě tohoto podnětu neučinila žádná případná opatření. O událostech v Berlíně, jichž byl přímým účastníkem prezident Emil Hácha, již bylo pojednáno taktéž v předcházející kapitole. Z pohledu vlády lze konstatovat, že v době, kdy Hácha jednal s Hitlerem o dalším osudu našeho národa (tedy v noci z 14. na 15. března 1939), vláda zasedala v Praze a s prezidentem telefonicky komunikovala o průběhu vyjednávání. Hácha ke svému podpisu písemného prohlášení doplnil poznámku, že signuje se souhlasem vlády. V ranních hodinách dne 15. března 1939 tak překročila německá armáda české hranice a tímto byla zahájena okupace našeho značně okleštěného státu.¹⁰⁰

⁹⁷ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 29.01.1939, 34(25), s. 2. ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:086bcfe0-5a10-11e8-afe6-005056825209>

⁹⁸ Vládní vyhláška č. 28/1939 Sb. z. a n., *o ukončení stavu branné pohotovosti státu*, (již neplatná), [online], dostupný z: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/7578/1/2/vyhlasaka-c-28-1939-sbi-o-ukonceni-stavu-branne-pohotovosti-statu>

⁹⁹ Vládní nařízení č. 39/1939 Sb. z. a n., *kterým se příslušníci německé národnosti vyjímají z branné povinnosti*, (již neplatná), [online], dostupný z: <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/017-1939.pdf>

¹⁰⁰ PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998, s. 28. ISBN 80-85809-88-5.

K dalšímu osudu vlády v období Protektorátu Čechy a Morava pouze na okraj uvádím, že vláda Rudolfa Berana pokračovala ve svém úřadu pouze do 27. dubna 1939, kdy podala demisi.¹⁰¹

K osobě předsedy vlády Rudolfa Berana ještě ze zajímavosti doplňuji, že byl po konci druhé světové války odsouzen za kolaboraci s nacistickým režimem a zbytek svého života strávil v trestu odnětí svobody, k němuž byl odsouzen v roce 1947 společně s generálem Janem Syrovým. Po 75 letech byl případ znovu projednán a odsuzující rozsudek z roku 1947 byl Vrchním soudem v Praze pravomocně zrušen dne 12. dubna 2022. Tímto došlo k tzv. rehabilitaci (neboli ospravedlnění) Rudolfa Berana a generála Syrového.¹⁰²

¹⁰¹ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 103, ISBN 978-80-210-4250-6.

¹⁰² HRBÁČEK Jan, *Ekonomický deník*, *Soud přepsal dějiny. Zrušil rozsudek z roku 1947 nad generálem Janem Syrovým a Rudolfem Beranem*, [online], [cit. 2024-08-02], dostupný z: <https://ekonomickydenik.cz/soud-prepsal-dejiny-zrusil-rozsudek-z-roku-1947-nad-generalem-janem-syrovym-a-rudolfem-beranem/?fbclid=IwAR3w6jexWs1k3hW7dJtH1IHQchPrkElqGwooTPLwrpwAmUR5tugRB7pd4M>

3. Postavení Slovenska a Podkarpatské Rusi v ústavním systému Druhé republiky

3.1.Slovensko

S počátkem období tzv. Druhé republiky byla Československá republika nucena zabývat se nejen nátlakem ze strany Německé říše související s otázkou německé menšiny, ale také s narůstajícími požadavky ze stran slovenských politiků, kteří po přijetí Mnichovské dohody využili zranitelnosti českého národa a začali o to více usilovat o odtržení Slovenska a dosažení plné autonomie. Mezi tyto politiky patřili především příznivci Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSĽS), v jejímž čele stál Andrej Hlinka. Politiků prahnoucích po rozšířenější autonomii bylo bezpochyby více. Například tehdejší předseda československé vlády a představitel agrární strany Milan Hodža. Ten sice zdaleka nesouzněl s postojem HSĽS, ale ideálním východiskem se mu jevílo vytvoření federace, která by sice zajistila značnou autonomii, avšak stále by se jednalo o státní zřízení, které by zastřešoval jeden celostátní orgán a místní záležitosti by spadaly do pravomoci jednotlivých území.

Na přelomu měsíců září a října začal tlak Slováků (především HSĽS) nabírat na intenzitě. I přes pozitivní postoj prezidenta Edvarda Beneše k přijetí některých požadavků se nakonec tyto kroky nesetkaly s úplným pochopením. Beneš svými výroky projevil značnou toleranci ke slovenskému národu a nabádal ostatní představitele Československa k uzákonění některých požadavků. Jedním z nich mělo být například zrovnoprávnění slovenštiny s češtinou, vytvoření ministerstva pro správu Slovenska či rozšíření kompetencí slovenského sněmu. Tomu však nebyla zdaleka otevřena československá vláda pod vedením generála Syrového. Ta přistoupila pouze na rozšíření vlády o dva nové ministry, což však představy Slováků absolutně neuspokojilo.

Dne 3. října 1938 proběhlo zasedání československé vlády, v rámci kterého byly rozebírány jednotlivé požadavky HSĽS, mezi něž patřilo – uznání samostatnosti slovenského národa, zřízení zákonodárného sněmu, zřízení Ministerstva pro správu Slovenska a uzákonění slovenského jazyka za jazyk úřední. Jen o den později podala tato československá vláda demisi do rukou prezidenta republiky a tentýž den došlo ke jmenování vlády nové, v jejímž čele stál však stejný předseda, generál Jan Syrový. Téhož dne doručila HSĽS této vládě ultimátum, ve kterém požadovala vyhlášení autonomie Slovenska do 24 hodin. Z jednání HSĽS, která probíhala

v Žilině od 5. října, dále vyplynul závěr, že absolutní samostatnost a odtržení Slovenska od Československa není aktuálně pro slovenský národ nejvhodnější. Požadavky této strany byly vyslyšeny a 6. října 1938 byla uzavřena tzv. Žilinská dohoda garantující slovenskou autonomní vládu, které bude svěřena výkonná i zákonodárná moc na území Slovenska. Poprvé tak můžeme v teoretické rovině hovořit o Česko-Slovensku, ačkoliv k formální změně na toto oficiální označení našeho státu bylo přistoupeno až ústavním zákonem přijatým dne 23. listopadu 1938. Je ovšem patrné, že již od vzniku první slovenské vlády lze hovořit o jisté dvojkolejnosti a rozdělení pravomocí mezi české a slovenské úřady a orgány.¹⁰³

Dne 7. října 1938 jmenoval předseda vlády generál Jan Syrový historicky první slovenskou autonomní vládu, do jejíhož čela byl ustanoven Jozef Tiso. Generál Syrový jmenoval tuto vládu z důvodu, že Československo v tu chvíli nemělo voleného prezidenta a jeho úřad zastával dočasně právě předseda vlády. To mu umožňoval § 60 ústavní listiny. Na Slovensku bylo zřízeno následujících pět ministerstev – vnitra; zemědělství, obchodu, veřejných prací a financí; spravedlnosti, sociální péče a zdravotnictví; pošt a železnic; školství. Již v prvních dnech po vzniku první slovenské autonomní vlády došlo na slovenském území k četným protižidovským a protičeským demonstracím, které byly důsledkem radikalizace slovenského národa a narůstajícího extremismu. Jedním z prvních kroků této vlády byl mimo jiné zákaz činnosti Komunistické strany, a to již 9. října 1938, a dále komunistického tisku všeho druhu. Za účelem zjednáni pořádku a bezpečnosti byla současně na Slovensku zřízena tzv. Hlinkova garda.¹⁰⁴

O necelý týden později se v Praze poprvé konala schůze komise, jejímž cílem byla příprava návrhu ústavního zákona o slovenské autonomii.

Na přelomu října a listopadu proběhla již zmiňovaná první vídeňská arbitráž, v jejímž důsledku došlo ke ztrátě části slovenského území ve prospěch Maďarska.

Dne 8. listopadu 1938 došlo k faktickému zániku slovenských politických stran, neboť prakticky všechny existující politické subjekty vstoupily do HSĽS, která začala používat nový název – Strana slovenskej národnej jednoty. Na Slovensku tak

¹⁰³ UHLÍŘ Jan B., *Druhá republika: stát, který nikdo nechtěl*. Historický obzor, 2003, ročník 14, číslo 5-6, s. 125, ISSN 1210-6097

¹⁰⁴ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 75-80, ISBN 80-7185-626-6.

proběhla cesta ke sloučení politických stran v jeden subjekt rychleji, než tomu bylo na českém území v případě vzniku SNJ nebo Strany národní práce.

Konečně 22. listopadu 1938 byl vydán ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., o *autonomii Slovenskej krajiny*, který byl dlouho očekávanou změnou pro slovenský národ. Hned § 1 tohoto zákona označil Slovensko za jeden z autonomních celků Česko-Slovenské republiky. Hlava II. se věnovala moci zákonodárné, kterou pro celé území vykonávalo nadále Národní shromáždění ve vymezených záležitostech, a to například ve věcech ústavní listiny, zahraničních vztahů (uzavírání míru apod.), národní obrany, dopravy, cla, pošty, telekomunikací a dalších. V ostatních otázkách mohlo Národní shromáždění rozhodovat pouze za souhlasu slovenského sněmu. Zákon přijatý Národním shromážděním byl platný i na území Slovenska pouze v případě, že takto bylo v zákoně vysloveně ustanoveno. Následující hlava III. se zabývala mocí výkonnou a vládní, kde byla například upravena volba prezidenta republiky, která setrvala v rukou Národního shromáždění na základě § 56 Ústavy, avšak musel být zvolen i většinou členů Národního shromáždění volených na území Slovenska. Silnější pozice slovenské vlády se rovněž promítla v ustanovení § 12 zákona, podle kterého nemohla ústřední československá vláda rozhodnout o věci spadající do působnosti Slovenska bez podpisu alespoň jednoho ze členů slovenské autonomní vlády. Zaměstnanci státní správy na území Slovenska měli být dle § 13 tohoto zákona přijímáni výhradně z příslušníků *Slovenské krajiny*.¹⁰⁵

Tentýž den se začaly opět projevovat autoritářské sklony slovenské autonomní vlády, neboť dne 22. listopadu 1938 byla touto vládou zastavena činnost další politické strany, kterou tentokrát byla Československá sociálně demokratická strana dělnická a pouhé dva dny poté následoval shodný postup u Slovenské národní či Židovské strany. Ve stejném týdnu, 26. listopadu 1938, pak byly předsedou této vlády Jozefem Tisem vyhlášeny volby do Sněmu Slovenské země. Problémem tohoto vyhlášení však byl fakt, že termínem pro odevzdání kandidátních listin byl hned den následující a v souvislosti s tím stihla tuto listinu podat pouze HSLS. To i přes to, že volby samotné nakonec byly vypsaný až na 18. prosince 1938.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., o *autonomii Slovenskej krajiny*, (již neplatný), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrzhexhazrrgmwta>

¹⁰⁶ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 27.11.1938, 33(280), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:896e0f50-5974-11e8-983f-005056827e51>

První Tisova vláda podala demisi dne 30. listopadu 1938 do rukou nově zvoleného prezidenta Emila Háchy. Již následujícího dne Hácha jmenoval druhou slovenskou autonomní vládu, jejímž předsedou byl opět Jozef Tiso. Ministerstva této vlády zůstala stejná. Dne 18. prosince 1938 proběhly na Slovensku již zmiňované volby, které byly dalším nesporným důkazem o totalitním vývoji slovenské společnosti, neboť jedinou kandidující stranou byla opravdu HSĽS – Strana slovenskej národnej jednoty (došlo sice k přejmenování strany, avšak zkratka byla i nadále používána). Nebylo tedy překvapením, že tato strana ve volbách zvítězila se ziskem 96,6 % hlasů, kdy platných hlasů bylo odevzdáno celkem 1.263.378. Na základě tohoto počtu bylo stanoveno, že slovenský zákonodárny sněm se bude skládat z 63 poslanců. Volební účast byla pro vůdce strany Jozefa Tisa známkou vyslovení souhlasu slovenského národa s mandátem HSĽS jako jediného představitele slovenské zákonodárné a výkonné moci.¹⁰⁷ První zasedání tohoto sněmu se konalo přesně o měsíc později dne 18. ledna 1939 a tohoto zasedání se zúčastnili mimo jiné i předseda československé vlády Rudolf Beran nebo ministr národní obrany generál Jan Syrový. Lze shrnout, že zřejmě nejvýznamnější událostí tohoto zasedání bylo odmítnutí návrhů na vyhlášení samostatného slovenského státu. Současně byla tomuto sněmu podána demise slovenské autonomní vlády a ze sněmu vzešel návrh na jmenování vlády nové, který byl následně předán do rukou prezidenta Emila Háchy. O den později Hácha jmenoval navrženou vládu opět pod vedením Jozefa Tisa.¹⁰⁸

Nacionalistické tendence ve slovenské společnosti dále narůstaly a 12. února 1939 přijal Adolf Hitler slovenskou delegaci, během níž bylo ze strany krátce existující *Slovensko-německé společnosti* (vzniklé dne 30. ledna 1939) předneseno, že slovenská společnost prahne po oddělení od českého území a vyhlášení vlastní samostatnosti Slovenska. Hitler s tímto závěrem souhlasil a myšlenku slovenské delegace posvětil. Slovenští představitelé dokonce Hitlera požádali o případnou pomoc při možném násilném převratu.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 20.12.1938, 33(299), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:03d03d10-5973-11e8-afe6-005056825209>

¹⁰⁸ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 20.01.1939, 34(17), s. 1, ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:0a232ec0-5a0e-11e8-87e4-5ef3fc9ae867>

¹⁰⁹ PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. ISBN 978-80-259-0871-6.

Již od druhé poloviny února lze z Tisových prohlášení konstatovat odklon slovenské politiky od již splněného požadavku na výraznou autonomii k plné samostatnosti slovenského území na Česko-Slovensku. Tyto skutečnosti nevyplývají pouze z činnosti slovenské autonomní vlády, ale například z již zmíněného jednání slovenské delegace u Hitlera.

V reakci na výše uvedené požádal předseda ústřední československé vlády R. Beran představitele slovenské vlády o vyjádření loajality, a to během jednání v Praze dne 1. března 1939. Beran dokonce navrhoval některé ústupky za účelem záchrany společného státu Čechů a Slováků. Výsledky jednání byly nejednoznačné, ale bylo patrné, že následující dny rozhodnou o dalším osudu Česko-Slovenska.¹¹⁰

O komplikovaném vývoji na slovenské půdě svědčí složitý vládní vývoj mezi dny 9.-14. března 1939, kdy prvního dne sice Hácha zřejmě z obavy radikalizace Tisovy vlády jmenoval novou vládu pod vedením Jozefa Siváka, která však měla velmi krátkého trvání a již o dva dny později jmenoval Hácha v pořadí pátou slovenskou autonomní vládu v čele s Karolem Sidorem.¹¹¹

V noci z 9. na 10. března 1939 proběhl zásah československé armády proti demonstracím na slovenském území a byl současně i vyhlášen výjimečný stav (vše z iniciativy generála Aloise Eliáše a za souhlasu prezidenta Háchy). Ten však trval pouhé dva dny, kdy došlo k odvolání výjimečného stavu. Celá situace byla československou vládou označena za tzv. Homolův puč, ačkoliv generál Homola jednal jen na pokyn svých nadřízených. Vojenský zásah situaci na Slovensku neuklidnil, právě naopak.¹¹²

V důsledku vyhroceného stavu pak 13. března 1939 odjel Jozef Tiso do Berlína na pozvání Adolfa Hitlera, ačkoliv fakticky v tu chvíli nebyl představitelem Slovenska, neboť nebyl v žádné ústavní či jiné funkci. Přestože Tiso výslovně neodsouhlasil Hitlerovo důrazné doporučení na neprodlené vyhlášení slovenské nezávislosti, bylo zřejmé, že v opačném případě dojde k okupaci Slovenska Maďarskem za podpory Německa. Po rychlém návratu Tisa pak došlo 14. března

¹¹⁰ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s.127, ISBN 978-80-200-3254-6

¹¹¹ ŠAJTAR Jaroslav, www.reflex.cz, *Češi na Slovensku vyhlásili stanné právo „Homolův puč“ však nakonec přispěl k vytvoření Slovenského státu*, [online], [cit. 2024-08-03], dostupný z: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/93619/cesi-na-slovensku-vyhlasi-stanne-pravo-homoluv-puc-vsak-nakonec-prispel-k-vytvoreni-slovenskeho-statu.html>

1939 (den odjezdu Emila Háchy a Františka Chvalkovského do Berlína na jednání s Hitlerem) ke svolání Sněmu Slovenské země, během něhož byla v čase 12:07 hod. vyhlášena samostatnost Slovenska.¹¹³

3.2. Podkarpatská Rus

Historický vývoj oblasti Podkarpatské Rusi byl velmi složitý. Území patřilo po dlouhá staletí pod správu Uherska (Maďarska) a bylo tedy i součástí rakouského císařství. V období první světové války došlo k rusínskému národnímu uvědomění (které bylo důsledkem rusínského národního obrození z 19. století), které vyústilo zejména ve snahy rusínské emigrace ve Spojených státech amerických o vyhlášení samostatného rusínského státu, resp. alespoň v přiřazení Podkarpatské Rusi k některému sousednímu slovanskému státu, v němž by se Rusínům dostalo co možná nejširší autonomie. Největší hlas v těchto snahách měla *Americká národní rada Uhro-Rusínů* v čele s Grigorijem Žatkovičem. Finálním řešením rusínské otázky po konci první světové války nakonec bylo přiřazení oblasti k nově vzniklému Československu, k čemuž došlo uzavřením tzv. Malé saint-germainské mírové smlouvy ze dne 10. září 1919, která byla přijata v rámci versailleské mírové konference. V ustanovení čl. 10 až 13 této mezinárodní smlouvy bylo zakotveno, že se k Československu připojuje oblast Podkarpatské Rusi.¹¹⁴

Prakticky celé období první republiky pak lze z pohledu Podkarpatské Rusi charakterizovat jako období snahy o zajištění co nejširší míry autonomie pro tuto oblast. Podkarpatské Rusi je také věnován § 3 Ústavy z roku 1920. Ve druhém odstavci se nachází podrobnosti *samosprávného území Podkarpatské Rusi*, a to zejména nezbytnost zajištění maximální možné autonomie. V Ústavě se hovoří o zřízení sněmu Podkarpatské Rusi včetně jeho kompetencí (zejména se mělo jednat o záležitosti náboženské, jazykové, správní apod., tj. zejména záležitosti místního charakteru), dále o právu na přiměřené zastoupení rusínského národa v Národním shromáždění, dále je zakotvena pozice guvernéra Podkarpatské Rusi.¹¹⁵

¹¹³ ČT24, *Tiso dostal od Hitlera na výběr: samostatnost nebo ponechání Maďarům*, [online], [cit. 2024-08-03], dostupný z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/tiso-dostal-od-hitlera-na-vyber-samostatnost-nebo-ponechani-madarum-226793>

¹¹⁴ RYCHLÍK, Jan a RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 20-43, ISBN 978-80-7429-556-0.

¹¹⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., *kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky*, (již neplatný), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgeqg3bwfuya>

Namísto zřízení sněmu Podkarpatské Rusi (předpokládaného Ústavou) ovšem byla přijetím tzv. Generálního statutu pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi a navazujícího nařízení vlády č. 356/1920 Sb. z. a n., *o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi*, veškerá výkonná a vládní moc svěřena prozatímně do rukou guvernéra oblasti, který byl jmenován prezidentem republiky na návrh vlády. Současně je nezbytné zmínit, že guvernérovy pravomoci nebyly příliš velké. Poradním sborem guvernéra měla být tzv. guberniální rada. Na postu guvernéra Podkarpatské Rusi se v období první republiky vystřídali Grigorij Žatkovič, Anton Beskid a Konstantin Hrabar. Institut guvernéra však byl ze strany Rusínů značně kritizován, neboť zaprvé neměl příliš velké pravomoci a zadruhé se zřízením tohoto úřadu nemohlo hovořit o autonomii Podkarpatské Rusi v plném rozsahu, neboť guvernéř měl být pouze dočasnou náhražkou do řádného zřízení rusínského sněmu, k němuž však bylo zapotřebí přijetí příslušného zákona o autonomii Podkarpatské Rusi. Ústava tak sice formálně zakotvila některé základní principy podkarpatoruské autonomie, ale k jejich naplnění reálně po celé období první republiky nikdy v praxi nedošlo, ačkoliv se na vypracování návrhu příslušného zákona začalo pracovat již od roku 1920. Celá záležitost byla neustále odkládána, neboť se československé a rusínské představy o obsahu autonomie v řadě zásadních věcech rozcházely. Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že neprovedení autonomie (a s tím související nečinnost československé vlády) bylo opakovaně předmětem stížností Rusínů na půdě Společnosti národů. Československo ovšem z těchto řízení vždy odešlo vítězně.¹¹⁶

Teprve až dne 26. června 1937 byl Národním shromážděním přijat zákon č. 172/1937 Sb. z. a n., *o dočasné úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a souvislých opatřeních organizačních*, jímž došlo alespoň k určitému posunu v záležitosti zřízení autonomie. Tento krok československé vlády sice alespoň nějakým způsobem reagoval na stále rostoucí vlnu rusínské kritiky, ale v plném rozsahu se ani tak nevypořádal s rusínskými požadavky, a proto byl zákon některými Rusíny kritizován. Tímto zákonem byly guvernéru Podkarpatské Rusi navraceny některé pravomoci, o které přišel v důsledku zemského zřízení z roku 1927. Celé období první republiky se neslo v duchu sporů mezi představiteli československé a rusínské politiky o zakotvení autonomie Podkarpatské Rusi. Tato

¹¹⁶ Nařízení vlády č. 356/1920 Sb. z. a n., *o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi*, (již neplatné), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzvgywta>

sice byla Ústavou předpokládána, ale reálně byla provedena jen ve velmi malém měřítku. Období první republiky skončilo uzavřením Mnichovské dohody. Představitelé rusínské (ale i slovenské) politiky ucítili, že přišla ideální chvíle pro důrazné vznesení požadavků svých národů.¹¹⁷

Vývoj na rusínské půdě v období druhé republiky do jisté míry odrážel vývoj na území Slovenska. Když došlo 6. října 1938 k prohlášení Žilinské dohody garantující slovenskou autonomní vládu (která byla skutečně o den později i jmenována), reakce Rusínů na sebe nenechala dlouho čekat. Ještě téhož dne pronesl v Užhorodu poslanec Národního shromáždění Andrej Bródy svou řeč, v níž zjednodušeně sdělil, že Rusíni budou na československé vládě požadovat okamžité zřízení autonomie ve zcela totožné míře jako Slováci. Dne 11. října 1938 pak došlo ke jmenování tzv. první autonomní vlády na území Podkarpatské Rusi, do jejíhož čela se postavil právě poslanec Bródy. V průběhu úřadování této vlády došlo mj. k vydání nařízení, jímž bylo umožněno používání ruského jazyka v úředním styku. Komplikovaný vývoj probíhal ve všech částech rozkouskovaného Československa, a tak tato vláda neměla příliš dlouhého trvání, neboť již dne 26. října byla odvolána z důvodu obvinění jejích členů Bródyho a Fencika ze špionáže (Bródy byl dokonce zatčen a z vězení propuštěn až v průběhu března 1939). Dne 26. října 1938 tak byla jmenována druhá podkarpatoruská vláda a jejím předsedou se stal Augustin Vološin. Již o dva dny později tato vláda vydala nařízení, jímž zakázala na území Podkarpatské Rusi činnost veškerých politických stran a uskupení. Obě podkarpatoruské vlády sídlily v Užhorodu. Toto centrum rusínské inteligence a politiky však bylo po tzv. první vídeňské arbitráži ze dne 2. listopadu 1938 odstoupeno ve prospěch Maďarska, a proto bylo sídlo vlády následně přemístěno do Chustu. Kromě Užhorodu ztratila Podkarpatská Rus 1 523 km² a přibližně 170 tisíc obyvatel.¹¹⁸

Zcela zásadní mezník v historii československo-rusínských vztahů pak nastal dne 22. listopadu 1938, kdy byl přijat ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n., *o autonomii Podkarpatské Rusi*. Tento zákon tak byl konečným zavedením autonomie v oblasti,

¹¹⁷ Zákon č. 172/1937 Sb. z. a n., *o prozatímní úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvislých opatřeních organizačních*, (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm3v6mjsxgiwta>

¹¹⁸ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s.41-78, ISBN 978-80-200-3254-6

o níž bylo mezi stranami jednáno po celých 20 let společné existence v rámci jednoho státního zřízení. Ústavní zákon byl koncipován a spojen s odkazem na ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., *o zmocnění ku změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimoriadnej moci nariadenovacej*, neboť bylo již v § 1 podkarpatorského ústavního zákona konstatováno, že veškerá ustanovení slovenského ústavního zákona platí i pro území Podkarpatské Rusi (s uvedenými výjimkami). Ústavní zákon zřídil sněm Podkarpatské Rusi s tím, že se volby do něj musí bezpodmínečně konat do pěti měsíců od vyhlášení zákona. Podkarpatorské vládě bylo zákonem rovněž přiznáno právo na určení definitivního názvu celé autonomní oblasti. Ústavní zákon také současně zrušil kritizovaný úřad guvernéra a viceguvernéra Podkarpatské Rusi a guberniální radu pro Podkarpatskou Rus. Jejich působnost mohla vláda přenést na jiné úřady dle svého rozhodnutí. Je rovněž zajímavé, že přenesení působnosti neobsahovalo úpravu pravomocí, k níž bylo přistoupeno již zmíněným zákonem č. 172/1937 Sb. z. a n. (úřady, jimž rusínská vláda v budoucnu má svěřit působnost guvernéra, viceguvernéra či guberniální rady, se nebudou zákonem č. 172/1937 Sb. z. a n. řídit a nabydou pravomoci v rozsahu, který byl platný před přijetím tohoto zákona). Zákon vešel v platnost 16. prosince 1938, kdy byl publikován ve Sbírce zákonů a nařízení.¹¹⁹

Ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n. byl dále doplněn vládní vyhláškou č. 329/1938 Sb. z. a n., *o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi*, která byla vydána 12. prosince 1938 a která konkretizovala vybraná ustanovení ústavního zákona.¹²⁰

Dne 30. listopadu 1938 byl novým prezidentem Československa zvolen Emil Hácha a prakticky ihned po jeho volbě podaly československá, slovenská autonomní a podkarpatorská autonomní vláda do jeho rukou demisi. Následujícího dne Hácha jmenoval v pořadí již třetí podkarpatorskou autonomní vládu, v jejímž čele stanul opět Augustin Vološin. Dne 12. prosince 1938 proběhlo setkání československé vlády se zástupci autonomních vlád (tj. slovenské a podkarpatorské), během kterého mj. vznikla funkce vládních delegátů autonomních vlád v rámci centrálních

¹¹⁹ Ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n., *o autonomii Podkarpatské Rusi*, (již neplatný), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzshawta>

¹²⁰ Vyhláška vlády č. 329/1938 Sb. z. a n., *o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi*, (již neplatná), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzshawta>

ministerstev. Rusínská vláda vydala následně dne 30. prosince 1938 nařízení, jímž s účinností od následujícího dne došlo k oficiálnímu přejmenování oblasti na název *Karpatská Ukrajina*.¹²¹

V polovině ledna 1939 rusínská vláda rozpustila všechny politické strany s jedinou výjimkou strany *Ukrajinské národní jednoty* (v jejímž čele poměrně nepřekvapivě stál předseda vlády Vološin). Tímto krokem ovšem rusínská politická reprezentace ztratila své mandáty v Národním shromáždění, neboť rozpuštění politické strany automaticky znamenalo zánik veškerých mandátů příslušné politické strany. První volby do sněmu Podkarpatské Rusi proběhly dne 12. února 1939, které měly jasného vítěze – jedinou kandidující stranu Ukrajinské národní jednoty.¹²²

Dne 6. března 1939 Hácha naposledy reorganizoval složení podkarpatoruské autonomní vlády – v jejím čele byl opět Vološin. V noci z 13. na 14. března 1939 proběhl pokus o vojenský puč organizací *Karpatská Sič*, jejímž cílem bylo osamostatnění Karpatské Ukrajiny. Vološin druhého dne dokonce požádal Německo o ochranu nového samostatného státu, k jehož vyhlášení vše na území Podkarpatské Rusi směřovalo. Dne 15. března 1939 proběhlo první a zároveň i poslední zasedání sněmu Podkarpatské Rusi, během kterého Vološin jakožto úřadující předseda vlády vyhlásil nezávislost Karpatské Ukrajiny na Československu. Dne 15. března 1939 proběhlo první a zároveň i poslední zasedání sněmu Podkarpatské Rusi, během kterého Vološin jakožto úřadující předseda vlády vyhlásil nezávislost Karpatské Ukrajiny na Československu. Toto státní zřízení formálně fungovalo pouze do 18. března 1939, kdy bylo definitivně pohlceno maďarskou armádou.¹²³

¹²¹ PADEVĚT, Jiří. *Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura*. Praha: Academia, 2022, s.41-78, ISBN 978-80-200-3254-6

¹²² GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 231-232, ISBN 80-7185-626-6.

¹²³ PLACHÝ Jiří, *Vojenský historický ústav Praha, Tragické březnové dny roku 1939 na Podkarpatské Rusi*, [online], [cit. 2024-08-03], dostupné z: <https://www.vhu.cz/tragicke-breznove-dny-roku-1939-na-podkarpatske-rusi/>

4. Postavení německé menšiny v druhé republice

Německá menšina byla již od samotného vzniku Československé republiky problematickou skupinou obyvatel, jež nebyla ochotna smířit se s vytyčením historických hranic, které zapříčinilo připsání části území, na kterém převažovali příslušníci německé národnosti, k nově vznikajícímu Československu. Hranice s jednotlivými státy byly určeny na základě následujících smluv – Versailleská mírová smlouva (hranice mezi Československem a Německem), Saintgermainská smlouva (hranice mezi Československem a Rakouskem), Trianonská smlouva (hranice Československa s Maďarskem) a Severská smlouva (celkové hranice Československa).

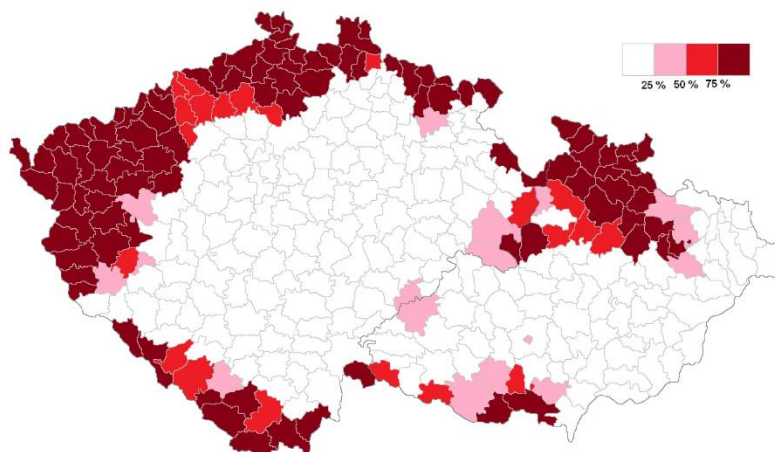
V rámci Saintgermainské smlouvy se na základě ustanovení čl. 2 Československo zavázalo k úplné ochraně života, kterou má poskytnout všem obyvatelům bez ohledu na jejich původ, státní občanství, rasu, jazyk nebo náboženství. Dále podle čl. 4 této smlouvy mělo Československo uznat za své příslušníky bez dalších podmínek státní občany Německa, Rakouska či Uherska, kteří se narodili na území připadající nově vznikajícímu státu či zde mají bydliště nebo domovské právo.¹²⁴

Práva národnostních menšin byla upravena také na základě Ústavy, kde jim byla věnována hlava VI. (§ 128–134). V rámci této hlavy byla menšinám zaručena rovnost před zákonem a stejná občanská či politická práva bez ohledu rasy, jazyka nebo náboženství. Ve městech a okresech, kde byla některá z národnostních menšin užívající jiný než československý jazyk zastoupena ve větším poměru, bylo dětem v těchto oblastech zaručeno veřejné vyučování v jejich vlastní řeči, přičemž však vyučování československé řeči mohlo být stanoveno povinným.¹²⁵

¹²⁴ Smlouva č. 508/1921 Sb. z. a n., *mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919*, [online], dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2789/1/2/smlouva-c-508-1921-sb-mezi-celnymi-mocnostmi-spojenymi-i-sdruzenymi-a-ceskoslovenskem-podepsana-v-saint-germain-en-laye-dne-10-zari-1919/smlouva-c-508-1921-sb-mezi-celnymi-mocnostmi-spojenymi-i-sdruzenymi-a-ceskoslovenskem-podepsana-v-saint-germain-en-laye-dne-10-zari-1919>

¹²⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., *kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky*, (již neplatný), [online], dostupný z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgeqg3bwfuya>

Obrázek č. 2 – Osídlení území Čech obyvateli německé národnosti podle sčítání lidu z roku 1930.

Zdroj: Česká televize, ČT24

Podle prvního sčítání lidu v roce 1921 tvořili obyvatelstvo Československa z 65,5 % Čechoslováci, z 23,3 % Němci, z 5,6 % Maďaři, z 3,4 % Rusíni a Rusové, z 1,3 % Židé a z pouhých 0,5 % Poláci.¹²⁶

Existence těchto národnostních menšin na jednom území byla již od začátku velice napjatá a složitá. Jak již bylo zmíněno, především Němci nebyli ochotni se smířit se změnou hranic a připojení jejich oblasti k Československu. Tato situace se začala značně přiosťrovat před podpisem Mnichovské dohody, a to ve druhé polovině 30. let 20. století, kdy se na politické scéně objevila již zmiňovaná Sudetoněmecká strana reprezentovaná Konradem Henleinem. Již z názvu této strany je zcela patrné, k jakému účelu tato strana v roce 1933 vznikla. Jejím cílem bylo mimo jiné prosazovat práva německé menšiny a zastupovat německé obyvatelstvo na československé půdě. Již v roce 1937 se měl K. Henlein spojit s představitelem Německé říše Adolfem Hitlerem, kterému se měl v dopise svěřit s tím, že jeho hlavním záměrem je rozbití Československa a jeho připojení k Německé říši. V souvislosti s tím byly podnikány demonstrace henleinovců, jejichž úmyslem bylo rozpoutání nenávisti a násilí především v pohraničních oblastech, kde byla právě německá menšina značně zastoupena. Zprvu se jednalo o obyčejné pouliční rvačky, hádky a výhrůžky, které však postupem času přerostly v silně antisemitské akce,

¹²⁶ ČT24, *Němci v Československu museli nést postavení menšiny. Jinde se ale měli mnohem hůř*, [online], [cit. 2024-08-03], dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/nemci-v-ceskoslovensku-museli-snest-postaveni-mensiny-jinde-se-ale-meli-mnohem-hur-75815>

izolaci Židů, vypuzování ostatních obyvatel (převážně Židů) z obchodů, škol či pracovních pozic. V těchto oblastech byl dále propagován antisemitský časopis „Der Stürmer“ (v překladu „Útočník“), který přímo vyzýval příslušníky německé národnosti k protižidovským aktivitám a poukazoval na Židy jako na ty, kdo způsobili válečnou porážku z roku 1918. S ohledem na tyto skutečnosti se uskutečnila první migrační vlna obyvatelstva, mezi které patřili převážně Židé.¹²⁷

Napjatou situaci v československém pohraničí okomentoval i vůdce Německé říše Adolf Hitler v rámci svého rozhlasového projevu dne 12. září 1938, jenž představil události na tomto území zcela opačně, a to samozřejmě ve prospěch občanů německé národnosti. Vyhrocený stav trvající v pohraničí označil jako utrpení sudetských Němců, kteří se podle jeho slov pouze snaží o národní projev vůle a o sebeurčení svého národa. Zároveň informoval o tom, že takovéto utlačování již nebude Německá říše snášet a vyjádřil svou odhodlanost k zásahu.¹²⁸

Tento projev vyvolal okamžitou reakci, kterou byl pokus o přímé povstání sudetských Němců v pohraničí. Hned v několika okresech došlo ke značným násilnostem, které měly mnohdy za následek i ztrátu lidských životů. Dále bylo zaznamenáno několik útoků na úřední osoby a poškozování státního majetku. Vše mělo být doprovázeno zpěvem německých písní a vyvěšováním vlajek s nacistickými symboly. V souvislosti s tím bylo v osmi okresech vyhlášeno stanné právo a zakázána veškerá shromáždění politického i nepolitického charakteru.¹²⁹

S ohledem na vyostřený poměr různých národností došlo i k druhé migrační vlně, kterou tvořili již z velké části Čechoslováci, další Židé, ale i Němci, kteří zastávali protihitlerovskou politiku. Ke konci září 1938 bylo československými úřady registrováno přes 24 tisíc uprchlíků. Uprchlíkem měl být každý, kdo není československým státním občanem a bydlí či se přistěhuje na území České nebo

¹²⁷ BENDA, Jan. Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Praha: Karolinum, 2013, s. 43-47, ISBN 978-80-246-2119-7

¹²⁸ Vojenský historický ústav Praha, *Půlka září 1938: Vyhrocená situace v Československu a Hitlerova hysterie*, [online], [cit. 2024-10-03], dostupné z: <https://www.vhu.cz/pulka-zari-1938-vyhrocena-situace-y-ceskoslovensku-a-hitlerova-hysterie/>

¹²⁹ Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 14.09.1938, 33(216), s. [1]. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:833785f0-6624-11e8-bfeb-5ef3fc9bb22f>

Moravskoslezské země v souvislosti s tím, že se cítil být v ohrožení hospodářským nebo politickým útlakem.¹³⁰

Ke třetí migrační vlně došlo po podpisu Mnichovské dohody. Mezi těmito migranty byli již převážně Češi. S ohledem na masivní přísun obyvatel na území Čech a Moravy musely být řešeny otázky zajištění bydlení, lékařské péče či nové pracovní pozice. Pro blízké území pohraničních oblastí znamenaly tyto masivní přírůsty nového obyvatelstva značné zatížení v mnoha směrech. Shrnutím tedy došlo v rámci okupovaného území k transferu obyvatelstva československé či jiné než německé národnosti, Židů, antifašistických Němců a přesunutých státních zaměstnanců (neboť došlo ke zrušení mnoha úřadů či jiných státních orgánů). Celkem šlo zhruba o téměř 400.000 lidí. S tím souvisely následné výzvy ze strany vlády k tomu, aby se uprchlíci německé národnosti a Židé vrátili zpět na území Sudet, pokud to bylo alespoň trochu možné. O české uprchlíky se měl starat Červený kříž a další organizace k tomu určené.¹³¹

Dne 6. října 1938 byl ministerstvem vnitra vydán příkaz, na jehož základě mělo docházet k evidenci migrujících osob.¹³² Ty musely při příchodu z pohraničí uvést důvody svého přesunu, mezi které patřily například – obavy z politických či hospodářských potíží, trvající potíže politické, hospodářské či kulturní, touha žít na území Československé republiky a další.¹³³

Důsledkem Mnichovské dohody tak došlo k postoupení pohraničních oblastí zvaných „Sudety“ Německé říši, jejímž primárním požadavkem bylo připojení oblastí se značným zastoupením německého obyvatelstva k Německu. Zabráním Sudet tedy došlo k odlivu převážné většiny příslušníků německé národnosti. S ohledem na rozlohu ztratilo okupované Československo přibližně 29.000 km² (asi 38 % celkové rozlohy tehdejší republiky). Co se týká obyvatel, mělo do Německé

¹³⁰ Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR, září 1998, 96, s. 564-565. ISSN 2570-9208. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/uuid/uuid:cb649d65-45b9-11e1-5015-001143e3f55c>

¹³¹ JIRÁK, Jan; BEDNARČÍK, Petr a KÖPPLOVÁ, Barbara. Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 30, ISBN 978-80-246-3586-6.

¹³² Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR, září 1998, 96(), s. 564-565. ISSN 2570-9208. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/uuid/uuid:cb649d65-45b9-11e1-5015-001143e3f55c>

¹³³ BENDA, Jan. Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Praha: Karolinum, 2013, s. 501, ISBN 978-80-246-2119-7.

říše odejít přes 3 miliony sudetských Němců (36 % obyvatel žijících na území Čech a Moravy).¹³⁴

To však neznamenalo vystěhování veškerého německého obyvatelstva z okleštěného československého území, jak již bylo uvedeno výše. S ohledem na tuto skutečnost tak nedošlo k úplnému vyřešení napjatých vztahů mezi německou menšinou a Čechoslováky, neboť setrváním některých příslušníků německé národnosti na našem území stále docházelo k vypjatým konfliktům. Je však zřejmé, že v tu chvíli neexistovalo žádné komplexní řešení, které by zabránilo konfrontacím různých skupin obyvatelstva. Některé zdroje uvádí, že na území druhé republiky setrvalo po odtržení Sudet přibližně 240.000 Němců. Zpočátku docházelo k jejich utlačování (například prostřednictvím propouštění ze zaměstnání, bojkotem německých živnostníků a podobně). V rámci této problematiky se objevovala řada návrhů na řešení tohoto stavu, kdy jedním z nich byla možnost tzv. opce pro československé občany německé národnosti. Opce znamenala možnost volby odstěhování těchto osob z území Československa do nově vzniklé říšské župy Sudety (již zřízené v rámci Německé říše). Tímto se zabývala smlouva uzavřená mezi Československem a Německou říší č. 300/1938 Sb. z. a n., která byla již předmětem podkapitoly č. 2.3.3. „Vláda“, kde však byl rozebírán opačný problém, který byl obsahem smlouvy, a to opce pro občany, kteří se stěhovali z oblasti Sudet na území Československa. Tato smlouva však v rámci § 4 pojednávala i o možnosti Němců, kteří zůstali československými státními občany zvolit si německou státní příslušnost u příslušného nižšího správního úřadu v Německé říši (nebo na německém konzulátu mimo území Německé říše), a to nejpozději do 29. března 1939. Z této volby však byly vyloučeny osoby, které se staly československými státními občany po 30. lednu 1933. Tato smlouva byla podepsána v Berlíně dne 20. listopadu 1938 a účinnosti nabyla 26. listopadu téhož roku.¹³⁵

Ze strany Německé říše byl však patrný zájem na setrvání některých Němců na našem území, kteří měli za úkol propagovat antisemitský program a říšskou politiku a dále působit jako prostředník mezi Československem a Adolfem Hitlerem. Ten si

¹³⁴ JIRÁK, Jan; BEDNAŘÍK, Petr a KÖPPOVÁ, Barbara. Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 19, ISBN 978-80-246-3586-6

¹³⁵ Smlouva 300/1938 Sb. z. a n., *mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce*, (již neplatná), [online], dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzqgawta>

bezpochyby uvědomoval, že německá menšina na našem území pro něj představuje možnost dalšího nárokování oblastí osídlených těmito osobami.

Zúžení počtu osob německé národnosti téměř o 3,5 milionu neznamenal ani uklidnění napjatých vztahů ve společnosti. Stále docházelo k častým konfliktům, a naopak přiosťřování vztahu mezi Němci a Židy. Čím dál více docházelo také k organizovaným akcím s antisemitskou tematikou, jejichž záměrem bylo mnohdy vyvolání agrese a násilí. Vyostřením celé německo-židovské situace ještě před samotnou válkou se stala v noci z 9. na 10. listopadu 1938 tzv. Křišťálová noc.

Obrázek č. 3 – mapa znázorňující území, kterého se Křišťálová noc dotkla

Zdroj: Holocaust.cz – dějiny

Během této události nazývané také „pogrom“ (obecné označení událostí směřujících k pronásledování Židů) došlo k vypálení synagog na znázorněném území a jiných židovských míst určených k modlení, demolování židovských obchodů, zabírání dalšího židovského majetku a také k transportu přibližně 30.000 zejména majetných Židů do koncentračních táborů za účelem jejich izolace. Tento nelítostný pogrom si vyžádal i ztráty na životech, kdy se jednalo téměř o 100 Židů.¹³⁶

¹³⁶ Holocaust.cz, *Křišťálová noc (1938)*, [online], [cit. 2024-15-03], dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni->

Co se týká zastoupení německé menšiny v politické sféře, tak ty reprezentovalo nacionálně socialistické hnutí v čele s poslancem Národního shromáždění, Ernstem Kundtem, který 7. listopadu 1938 založil parlamentní klub nacionálně socialistických poslanců a senátorů. Členy tohoto klubu byli všichni ostatní poslanci Národního shromáždění, kteří zastupovali německé politické strany, kterých bylo tou dobou osm. Posledním představitelem německé menšiny, který jako jediný zůstal stranou tohoto nově vytvořeného parlamentního klubu, byl sociální demokrat Wenzel Jaksch. Kundt poté formuloval konkrétní požadavky německé menšiny, které shrnul do šesti základních bodů:

1. Svoboda politického vyznání německé menšiny (zejména Hitlerovské nacionálně socialistické ideologie);
2. Zajištění pracovních pozic pro německou menšinu;
3. Zajištění maximální míry autonomie v oblastech školství a kultury;
4. Vyřazení Židů z veřejného života;
5. Změna přístupu a chování Čechů k Němcům ve všech společenských oblastech;
6. Slib kladného přístupu německé menšiny k Československu.¹³⁷

Významným mezníkem v česko-německých vztazích pak byla návštěva ministra zahraničí Františka Chvalkovského v Berlíně, která proběhla dne 21. ledna 1939. V průběhu této schůze si československá delegace vyslechla silnou kritiku od Adolfa Hitlera, který nebyl spokojen například se zacházením s německou menšinou nebo s příliš početnou československou armádou. Záhy poté Ernst Kundt začal stupňovat německé požadavky směrem k československé vládě a již koncem ledna 1939 lze hovořit o úspěších tohoto vyjednávání. Například 27. ledna 1939 vznikla z Kundtovy iniciativy meziministerská komise pro řešení problému německé menšiny (vedl ji ministr spravedlnosti) a o den později československá vláda oficiálně legalizovala činnost NSDAP na našem území. Představitelé československé vlády se i v průběhu dalších týdnů stavěli k otázce německé menšiny se snahou zavděčit se Hitlerovým požadavkům. Tento přístup se ovšem setkal se zcela neočekávanou reakcí Hitlera, neboť ta na místo uklidnění situace přinesla další nátlak a další zvýšení požadavků. Mezi předsedou vlády Rudolfem

zidovske-otazky-v-evrope/pronasledovani-nemeckych-zidu-po-prevzeti-moci-nacisty/kristalovano-1938/

¹³⁷ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 147, ISBN 80-7185-626-6.

Beranem a Ernstem Kundtem měla být zahájena vyjednávání o úpravě právního postavení německé menšiny v Česko-Slovensku. Zůstalo však jen u plánů, neboť mezitím stihl Emil Hácha s Františkem Chvalkovským podepsat v Berlíně již známé prohlášení, po kterém byla zahájena německá okupace našeho území a dne 16. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.¹³⁸

Na základě výše nastíněných událostí bylo zřejmé, že snahy o zavděčení se Německé říši byly již od počátku předurčené k neúspěchu, neboť Adolf Hitler Československo nevnímal jako stát, se kterým by chtěl uzavřít příměří a dosáhnout značné míry spolupráce. Německá menšina na našem území byla již od začátku veškerých konfliktů pouze předmětem jakési obhajoby Hitlerova nárokovaní si našeho území.

¹³⁸ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 147-150, ISBN 80-7185-626-6

Závěr

Jak již bylo předesíláno v úvodu diplomové práce, období druhé republiky je sice z pohledu časové osy velice krátké, to se však neodráží na jeho důležitosti, neboť událostí, které se stihly za tak krátkou etapu naší historie odehrát, je velice mnoho. V rámci této diplomové práce jsem se snažila jednotlivé události přiblížit natolik, aby byla znatelná jejich důležitost a vliv na celkovou historickou situaci. Na mnoha místech jsem se jednotlivé milníky snažila opřít o tehdejší právní úpravu, která je dotvářela. Častokrát jsem se totiž setkala se skutečností, že popis, datování či statistické údaje se v některých knižních i elektronických zdrojích zcela lišily. V souvislosti s tím jsem se rozhodla využívat především právní úpravu či různá periodika, která jsem se snažila doplnit dalšími zdroji.

Závěrem této práce si dovoluji přistoupit k úvaze nad jednotlivými klíčovými událostmi období Druhé republiky, které byly společným jmenovatelem této práce. Spouštěčem mnoha skutečností, které se v rámci Druhé republiky odehrály, byla bezpochyby již několikrát zmiňovaná Mnichovská dohoda, která byla výsledkem Hitlerova záměru na postupné ukrajování jednotlivých částí tehdejšího území Československa. I přes veškeré snahy a ústupky ze strany výkonné či zákonodárné moci bylo předem dané, že jakýkoliv krok ústavních institucí Československa nebude zcela dostatečný. Po přistoupení k individuálním požadavkům totiž vždy následovala nespokojenost a prohloubení nároků. Otázkou tedy zůstává, zda šlo vůbec udělat více?

Zmiňovaná Mnichovská dohoda je velikou otázkou sama o sobě. Ta největší se týká platnosti a účinnosti této dohody, která byla sice možná de facto platná (neboť její obsah byl skutečně předmětem následujících změn a byla tedy užitá v praxi), avšak platnost de iure je jistě velice sporná. Její právní následky totiž byly značně v rozporu s ústavou a veškerou právní úpravou právního řádu státu, o kterém tato dohoda pojednávala. Hlavním důsledkem byl totiž zásah do hranic území, které mohly být na základě Ústavy měněny pouze ústavním zákonem. Zde však došlo navíc ke změně hranic dohodou, která měnila hranice třetímu státu, jenž ani nebyl subjektem jednání. I kdyby byla Mnichovská dohoda považována za mezinárodní smlouvu, neobstála by tato změna hranic ani s ohledem na dnešní ústavní pořádek, na jehož základě je stále taková změna možná dle pouze přijetím ústavního zákona, a to dle čl. 11 dnešní Ústavy.

Po přijetí Mnichovské dohody si lze všimnout značných změn například v politickém systému Československa, které se sice po svém vzniku dalo považovat za republiku demokratickou, avšak v čase Druhé republiky zde proběhlo mnoho kroků k autoritářství. To se obecně vyznačuje omezením politického pluralismu, k němuž jistě došlo i u nás. Nejprve docházelo ke sloučení mnoha politických stran, až nakonec vznikla v celém politickém systému republiky jediná strana prakticky bez opozice. Prohloubení autoritářských tendencí se navíc projevovalo dále v omezování politických práv a svobod, kdy začalo docházet k nedobrovolnému rozpouštění ostatních politických stran či pozastavování jejich činnosti. Primárním prezentovaným účelem mělo být sjednocení politických směrů proti společnému nepříteli. Je však otázkou, jestli tento záměr setrval v úvahách tehdejších představitelů skutečně až do konce.

Poslední úvahu bych ráda věnovala volání po autonomii jednotlivých menšin, a to především Slováků a Rusínů. Ti se stali součástí československého státu jeho samotným vznikem. Již od úplného začátku však usilovali o značnou autonomii a později i úplnou samostatnost. Na straně obou těchto národů v období první republiky probíhaly snahy o zakotvení silnější pozice a určité míry nezávislosti na centrálních československých orgánech. Toto bezmála dvacetileté úsilí několika politických generací však začalo sklízet úspěch až opět po podpisu Mnichovské dohody, kdy Slováci i Rusíni využili zranitelnosti československého státu, aby konečně docílili svých požadavků. Provedením zákonů o autonomii těchto územních celků tak můžeme hovořit o zcela nové formě československého státu. I přes to, že v období První republiky lze hovořit jasně o parlamentní republice, Druhá republika naproti tomu může být charakterizována spíše jako federální státní zřízení, ačkoliv k formální změně státního zřízení nikdy nedošlo. Stojí za zamyšlení, zda by tato forma federativního státu nebyla v této již tak těžké době přínosnějším řešením, které by nám mohlo zajistit jistější postavení v souvislosti s bojem proti zahraničním tlakům. Je zřejmé, že československá centrální vláda v době nejvážnější krize mladého státu musela současně bojovat nejen proti vnějšímu nepříteli v podobě Německé říše, ale také proti silným tendencím Slováků a Rusínů na větší míru autonomie, později i odpojení.

Období Druhé republiky zjevně nepřineslo příliš příznivých událostí, na které by mohl být náš národ pyšný. S ohledem na toto tvrzení si dovoluji ještě poslední citaci pro závěrečné shrnutí týkající se okleštění československého státu. V období Druhé

republiky došlo v rámci veškerých zabrání našeho státu o celkovou ztrátu 41.596 km² plochy.¹³⁹ I to by mělo být odstrašujícím případem pro všechny představitele dnešních států a příkladem toho, jakých kroků se zajisté vyvarovat. I přes to lze v průběhu dalších více než 80 ti let vývoje lidské společnosti zaznamenat velmi obdobné prvky v jiných mezinárodních konfliktech. Ačkoliv jde pro náš národ již pouze o historickou etapu vývoje našeho státu, pro některé jiné státy je obdobný stav více než aktuální.

¹³⁹ UHLÍŘ Jan B., *O co jsme přišli po Mnichovu*, Historický obzor, 1999, ročník 10, číslo 9-10, ISSN 1210-6097

Resumé

The topic of this master thesis is the Central authorities of legislative, executive and governmental power in the period of the Second Republic.

The Second Republic is one of the most important stages in the history of Czechoslovakia, in which there were many twists and turns for the young state, which was created after the First World War in 1918. During this period, completely unique events took place that shaped the course of what was then Czechoslovakia for several years.

The institutes that are the subject of this thesis were also affected by these events. This thesis is devoted to their essence and performance of activities in this period.

The first chapter is also devoted to the period of the First Republic, which preceded Second Republic. Its conclusion is the well-known Munich Agreement, which was the common denominator of many events.

The second chapter is already devoted in more detail to the Constitutional development and individual institutes, which are the parliament, the president of the republic and the government. This chapter describes their activities and possible constitutional or other legal anchoring. Furthermore, I focused on the individual issued statutory or by-law legal acts, which brought many changes to the functioning of the state and society at the time.

The third chapter is devoted to Slovakia and Carpathian Ruthenia. These territories were parts of Czechoslovakia from the beginning of its creation, but with all their efforts they strove for autonomy and independence. They also managed to do this in view of the unfavorable conditions for unity.

The last of the chapters deals with the German population in our territory. These people were mainly Adolf Hitler's pretext for claiming the territory. This part of the thesis deals not only with the relations between Germans and Czechoslovaks, but also with some steps taken by the German population with the aim of joining the borderlands to the German Empire.

During the entire thesis, I tried to get closer to the situation of that time and the functioning of individual institutions. I dealt with individual laws, often issued in conflict with earlier constitutional norms. At the same time, I tried to highlight important events that were related to all these mentioned subjects of the thesis. I

tried to get closer to the intention and effort of the representatives of the Czechoslovak Republic to maintain the highest possible autonomy with regard to foreign pressure and threats.

Zdroje

Seznam literatury

BALÍK, Stanislav. Politický systém českých zemí 1848-1989. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-210-4250-6.

BENDA, Jan. Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7.

BUCHVALDEK, Miroslav. Československé dějiny v datech. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987.

CABADA, Ladislav a ŠANC, David. Český stranický systém ve 20. století. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-50-4.

CÍLEK, Roman. Jak šly dny, měsíce a roky: čas předmnichovský, Mnichov, druhá republika, protektorát. Řitka: Čas, 2018. Český čas. ISBN 978-80-7475-231-5.

GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6.

HEIMANN, Mary. Československo: stát, který zklamal. [Havlíčkův Brod]: Petrkov, 2020. ISBN 978-80-87595-86-2.

HUTAŘOVÁ, Ivana. Povolání otce: prezident republiky: osudy dětí našich prezidentů. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-043-6.

JIRÁK, Jan; BEDNAŘÍK, Petr a KÖPPLOVÁ, Barbara. Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6.

OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. ISBN 978-80-259-0871-6.

PADEVĚT, Jiří. Kronika druhé republiky: vláda, Slovensko, Podkarpatská Rus, antisemitismus, ozbrojené střety, kultura. Praha: Academia, 2022. ISBN 978-80-200-3254-6.

PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998, ISBN 80-85809-88-5.

POJAR, Miloš; SOUKUPOVÁ, Blanka a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8.

RYCHLÍK, Jan a RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-556-0.

SCHELLE, Karel; BEŇA, Jozef a TAUCHEN, Jaromír. Ústava a ústavní systém meziválečného Československa. Ostrava: Key Publishing, 2020. ISBN 978-80-7418-330-0.

UHLÍŘ Jan B., *Druhá republika: stát, který nikdo nechtěl*. Historický obzor, 2003, ročník 14, číslo 5-6 ISSN 1210-6097.

VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. České právní dějiny. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

Elektronické zdroje:

Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR, září 1998, 96, s. 564-565. ISSN 2570-9208.

ČT24, Němci v Československu museli nést postavení menšiny. Jinde se ale měli mnohem hůř, [cit. 2024-08-03]

ČT24, Tiso dostal od Hitlera na výběr: samostatnost nebo ponechání Maďarům, [cit. 2024-08-03]

DVOŘÁČEK Petr, ŠMEJKALOVÁ Olga, Vážení pánové! Jak je vám známo, doba je přechodná..., Ústav pro studium totalitních režimů, [cit. 2024-20-02],

Historie parlamentarismu a české ústavnosti, Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, [cit. 2024-20-02],

HRBÁČEK Jan, Ekonomický deník, Soud přepsal dějiny. Zrušil rozsudek z roku 1947 nad generálem Janem Syrovým a Rudolfem Beranem, [cit. 2024-08-02]

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 6.10.1938, 46(502**, ranní vydání), s. [1]. ISSN 1802-6265.

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Washingtonská deklarace, Paříž, 18. října 1918, mzv.cz, 23.10.2018, [cit. 2023-11-01]

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 23.10.1938, 78(291), s. (1). ISSN 1214-1240.

PLACHÝ Jiří, Vojenský historický ústav Praha, Tragické březnové dny roku 1939 na Podkarpatské Rusi, [cit. 2024-08-03]

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930, Díl I: Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 28.,

SCHUSTER Michal (Institut Tereziánské iniciativy), Okupace a převzetí německých zákonů a nařízení, 11.11.2020, [cit.2024-01-02]

ŠAJTAR Jaroslav, www.reflex.cz, Češi na Slovensku vyhlásili stanné právo „Homolův puč“ však nakonec přispěl k vytvoření Slovenského státu, [cit. 2024-08-03]

Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 1938, 33. ISSN 1805-0905.

Vojenský historický ústav Praha, Půlka září 1938: Vyhrocená situace v Československu a Hitlerova hysterie, [cit. 2024-10-03]

Zákony a podzákoné právní předpisy

Opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n., o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění

Opatření Stálého výboru č. 275/1938 Sb. z. a n., o směru dopravy po veřejných silnicích a veřejných cestách

Smlouva č. 508/1921 Sb. z. a n., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919

Smlouva 300/1938 Sb. z. a n., mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

Ústavní zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n.

Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., o autonomii Slovenskej krajiny

Ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n., o autonomii Podkarpatské Rusi

Vládní nařízení č. 356/1920 Sb. z. a n., o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi,

Vládní nařízení č. 269/1938 Sb. z. a n., o organisaci některých ministerstev

Vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n., jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky

Vládní nařízení č. 301/1938 Sb. z. a n., kterým se provádí smlouva ze dne 20. listopadu 1938 mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

Vládní nařízení č. 317/1938 Sb. z. a n., kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu

Vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n., o politických stranách

Vládní nařízení č. 4/1939 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje vládní nařízení ze dne 23. prosince 1938, č. 355 Sb. z. a n., o politických stranách

Vládní nařízení č. 14/1939 Sb. z. a n., jímž se doplňují předpisy o pobytu cizinců, pokud jsou emigranty

Vládní nařízení č. 39/1939 Sb. z. a n., kterým se příslušníci německé národnosti vyjímají z branné povinnosti

Vládní vyhláška č. 28/1939 Sb., o ukončení stavu branné pohotovosti státu

Vyhláška vlády č. 329/1938 Sb., o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 124/1920 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu

Zákon č. 325/1920 Sb. z. a n., o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění

Zákon č. 326/1920 Sb. z. a n., o jednacím řádu Senátu Národního shromáždění

Zákon č. 164/1937 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudě

Zákon č. 172/1937 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvislých opatřeních organizačních

Zákon č. 327/1938 Sb. z. a n., o zřízení parlamentního úsporného a kontrolního výboru

Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko – Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadenovej

Seznam obrázků a tabulek

Obrázky

Obrázek č. 1- Znázornění území odstoupené Maďarsku

Obrázek č. 2 – Osídlení území Čech obyvateli německé národnosti podle sčítání lidu z roku 1930.

Obrázek č. 3 – mapa znázorňující území, kterého se Křišťálová noc dotkla

Tabulky

Tabulka č. 1 – výsledky úspěšných stran kandidujících do Poslanecké sněmovny v roce 1920